

Fane 1

Nasjonale minoriteter i Norge: Musikk, dans og identitet – Kulturarv i fare

Rapport skrevet av Idun Bugge Mariussen
og Andreas Ljones

RIKSSCENEN, 3. mars 2025

Innholdsfortegnelse

Nasjonale minoriteter i Norge: Musikk, dans og identitet – Kulturarv i fare	3
Sammendrag av anbefalinger	4
Nasjonale minoriteter i Norge	5
Bakgrunn og formål for rapporten	6
Forfatterens posisjon og utfordringer	7
Strukturen i rapporten	7
1. Historisk kontekst	8
1.1. Norge som flerkulturelt samfunn gjennom historien	8
1.2. Nasjonal identitet og ekskludering	9
1.3. Fornorsking og assimilering	10
2. Musikk og dans: kulturarv og identitet	12
2.1. Musikk og dans som identitetsmarkører	12
2.2. Musikk som brobygger	13
3. De nasjonale minoritetene: historie, fornorsking og revitalisering	14
3.1. Kvensk/Norskfinsk	14
3.1.1. Historisk bakgrunn	14
3.1.2. Fornorsking og assimilering	15
3.1.3. Musikk og dans	16
3.1.4. Nåværende situasjon og utfordringer	17
3.2. Skogfinsk	18
3.2.1. Historisk bakgrunn	18
3.2.2. Fornorsking og assimilering	19
3.2.3. Musikk og dans	19
3.2.4. Nåværende situasjon og utfordringer	21
3.3. Romani/Reisende/Tater	22
3.3.1. Historisk bakgrunn	22
3.3.2. Fornorsking og assimilering	24
3.3.3. Musikk og dans	24
3.3.4. Nåværende situasjon og utfordringer	25
3.4. Rom	26
3.4.1. Historisk bakgrunn	26
3.4.2. Musikk og dans	28
3.4.3. Nåværende situasjon og utfordringer	29
3.5. Jødisk	29
3.5.1. Historisk bakgrunn	29
3.5.2. Fornorsking og assimilering	30
3.5.3. Musikk og dans	31
3.5.4. Nåværende situasjon og utfordringer	32
4. Organisering	33
4.1. Organisasjoner, museer og kulturinstitusjoner	33
5. Kulturpolitikk og institusjonelle utfordringer	35

5.1. Manglende institusjoner for musikk og dans	35
5.2. Manglende utdanningstilbud	36
5.3. Historiefortelling og synlighet i utdanning og offentlig kultur	37
5.4. Synlighet i media og behovet for forbilder	38
5.5. Festivaler og kulturelle møteplasser	38
5.6. Fravær av helhetlige strukturer	39
5.7. Kulturfinansiering og støtteordninger	41
5.8. Begrenset tilgang til kulturfinansiering	41
5.9. Digitalisering og dokumentasjon av minoritetsmusikk	42
6. Tiltak og anbefalinger	43
6.1. Opprettelse av nasjonale og regionale ressursentre for minoritetsmusikk	44
6.2. Økt finansiering til forskning og dokumentasjon	44
6.3. Inkludering av minoritetsmusikk i utdanningssystemet	44
6.4. Utvikling av festivaler, møteplasser og sommerkurs	45
6.5. Bevisstgjøring og synlighet	45
6.6. Generelle og spesifikke støtteordninger	46
6.7. Sikring av infrastruktur for arkivering og tilgjengeliggjøring	47
7. Riksscenen som en plattform for minoritetsmusikk og -dans	48
7.1. Riksscenes rolle	48
7.2. Hva har fungert – og hva må styrkes?	48
8. Oppsummering og veien videre for nasjonale minoriteters musikk og dans	49
9. Referanser og informanter	51

Nasjonale minoriteter i Norge: Musikk, dans og identitet – Kulturarv i fare

Musikk og dans har alltid vært en sentral del av menneskers kultur og identitet. For kvener/norskfinner, skogfinner, romani/tatere, norske rom og norske jøder har disse uttrykksformene vært avgjørende for å bevare historie, fellesskap og tradisjon. Likevel har for forskning og marginalisering ført til at mange av deres musikk- og dansetradisjoner har forsvunnet eller blitt sterkt svekket.

Denne rapporten kartlegger hvordan for forskningspolitikk og mangel på institusjonell støtte har påvirket nasjonale minoriteters musikk- og dansetradisjoner i Norge. Den belyser hvilke

strukturer som mangler for å sikre videreføring, og hvilke tiltak som kan bidra til å styrke og revitalisere disse kulturuttrykkene. Til tross for at Norge har forpliktet seg til å ivareta nasjonale minoriteters immaterielle kulturarv gjennom blant annet UNESCOs konvensjon om vern av immateriell kultur, har disse musikktradisjonene i stor grad forblitt usynlige i norsk kulturliv og kulturpolitikk.

Rapporten ønsker å synliggjøre hva som fortsatt eksisterer, hva som har gått tapt og hvilke utfordringer som finnes. Mange som i dag identifiserer seg som en del av en nasjonal minoritet, har ikke vokst opp med sin egen kultur. Dette skyldes ikke bare fornorskingspolitikken, men også mangel på ressurser, arenaer og tradisjonsbærere. Flere uttrykker et ønske om å finne tilbake til sine kulturelle røtter, men opplever at det er vanskelig å finne informasjon eller læringsmuligheter.

Et annet viktig aspekt er hvordan musikk og dans kan bidra til å bygge broer mellom minoritetene og storsamfunnet. Når en minoritet sin musikk får plass i det offentlige rom, kan det skape økt forståelse og anerkjennelse – både internt i minoritetsgruppene og i majoritetssamfunnet.

Sammendrag av anbefalinger

For å bevare og videreføre musikken, er det nødvendig med målrettede tiltak som styrker finansiering, infrastruktur og synlighet. De viktigste anbefalingene inkluderer:

- **Opprettelse av nasjonale ressursentre for minoritetsmusikk:** Etablering av nasjonale og regionale sentre dedikert til opplæring, dokumentasjon, forskning og formidling av minoritetsmusikk.
- **Økt finansiering til forskning og dokumentasjon:** Økte ressurser til forskning på minoritetsmusikk, inkludert opprettelse av et nasjonalt arkiv, digitalisering av eksisterende opptak og flere stipendordninger for akademiske studier på feltet.
- **Inkludering av minoritetsmusikk i utdanningssystemet:** Minoritetsmusikken må integreres i læreplanene fra barnehage til høyere utdanning. Dette kan gjøres ved å opprette studielinjer for minoritetsmusikk, inkludere den i kulturskolenes tilbud og utvikle oppdaterte lærebøker og undervisningsressurser.

- **Utvikling av festivaler, møteplasser og sommerkurs:** Festivaler og samlinger er avgjørende for å skape fellesskap og synlighet. Det bør satses på både nye arrangementer med minoritetsmusikk i fokus og styrking av eksisterende festivaler.
- **Bevisstgjøring og synlighet i kultursektoren:** Statlig støttede medier som NRK bør løfte frem minoritetsmusikk som en naturlig del av Norges kulturarv. Den Kulturelle Skolesekken bør prioritere produksjoner fra nasjonale minoriteter, og kulturinstitusjoner bør jobbe aktivt med å vise frem minoritetenes kunst og kultur.
- **Forbedrede støtteordninger:** Eksisterende støtteordningene må styrkes og tilpasses minoritetsmiljøenes behov. Det foreslås blant annet en egen pott innenfor Statens kunstnerstipend for å gi minoritetskunstnere økonomisk trygghet og bedre utviklingsmuligheter.
- **Sikring av infrastruktur for arkivering og tilgjengeliggjøring:** Det bør etableres et nasjonalt fagsystem for arkivering av minoritetsmusikk, samt et felles digitalt publiseringssystem for lettere tilgang til materiale for forskere, musikere og allmennheten.

Nasjonale minoriteter i Norge

Norge omtales ofte som et flerkulturelt samfunn, men denne forståelsen knyttes som regel til nyere innvandring. I realiteten har Norge vært flerkulturelt i århundrer. Kvener/norskfinner, skogfinner, romanifolk/tatere, rom, og jøder har lenge vært en del av norsk historie, men det var først i 1998 at de fikk status som nasjonale minoriteter gjennom Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter.

Gjennom historien har disse gruppene blitt utsatt for systematisk diskriminering og omfattende assimileringstiltak. Staten har aktivt forsøkt å undertrykke minoritetenes språk, musikk og kultur som en del av fornorskingspolitikken og nasjonsbyggingen. Samtidig har musikk vært en viktig identitetsmarkør for minoritetene selv – en måte å opprettholde samhold, stolthet og historie på, til tross for presset om assimilering fra storsamfunnet.

Selv om samene har en lignende historie med fornorskingspolitikk og kulturell undertrykkelse, er de ikke inkludert i denne rapporten. Som urfolk i Norge har de en særskilt status og egne institusjoner og støtteordninger som skiller seg fra de nasjonale minoritetenes situasjon.

Bakgrunn og formål for rapporten

Formålet med denne rapporten er å skaffe et bedre kunnskapsgrunnlag for Riksscenens arbeid overfor de nasjonale minoritetskulturene, men også å bidra til å innhente og samordne informasjon som kan komme andre instanser til gode. Et viktig bakteppe for arbeidet er Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og Stortingsvedtaket knyttet til dette, og dessuten Regjeringens arbeid med en NOU for musikkfeltet som nå er under utvikling.

I Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og Stortingets vedtak 12.11.2024 bes regjeringen oppfordre nasjonale institusjoner til å etablere tettere samarbeid med institusjoner fra ulike nasjonale minoritetskulturer og bidra til synliggjøring, ivaretagelse og formidling av deres kultur. Offentlig ansattes kunnskap om urfolks og nasjonale minoriteters rettigheter, språk, kultur og tradisjoner skal også styrkes (vedtak 24 og 28).

Det regjeringsoppnevnte Musikkutvalget har på sin side fått i oppdrag å gi en helhetlig gjennomgang av musikkfeltet som ser både institusjoner, organisasjoner, frivillighet, skapere, utøvere og virkemiddelapparatet i sammenheng. Regjeringens mål med utredningen er å bedre vilkårene for musikkvirksomhet, effektiv bruk av ressurser og et fortsatt levende musikkliv i hele landet.

Musikkutvalget har bedt om skriftlige innspill fra alle aktører i norsk musikkliv, i tillegg til at utvalgets medlemmer har hatt en utstrakt reisevirksomhet og en rekke møter over hele landet. Likevel erfarer vi i dialog med utvalgsleder Sigrid Røyseng at de savner innspill fra de ulike nasjonale minoritetsmiljøene. Dette er kanskje symptomatisk for et felt som i stor grad mangler faglig og politisk infrastruktur, og nettopp derfor ser vi det som særs viktig at de ikke nok en gang faller utenfor beskrivelsen av norsk musikkliv.

Riksscenen har som nasjonal scene for norsk og internasjonal folkemusikk, joik og folkedans et mandat knyttet til å formidle alle levende tradisjonsområder i vårt program. Musikk og dans fra nasjonale minoriteter har vært en del av Riksscenen sitt program i en årrekke, men i varierende grad, og vi ser behov for å bygge opp en langsiktig strategisk satsing for å løfte disse viktige og marginaliserte kulturområdene. Vi ønsker derfor å styrke vårt eget kunnskapsgrunnlag, og har vinteren 2025 avsatt ressurser til å gjennomføre et kartleggingsarbeid.

Forfatternes posisjon og utfordringer

Å skrive om nasjonale minoriteter uten selv å tilhøre en av gruppene er en utfordring. Da vi diskuterte denne rapporten med personer fra ulike minoriteter, ble vi gjort oppmerksomme på at det ofte kan oppleves som et nytt overtramp når materiale om minoriteter produseres uten at minoritetene selv får fortelle sin egen historie. Dette er en viktig innvending som vi har forsøkt å ta på alvor.

Vi har derfor lagt vekt på å la minoritetene selv komme til orde gjennom intervjuer, samtaler og innspill fra organisasjoner og enkeltpersoner. Likevel er det viktig å understreke at denne rapporten ikke gir en fullstendig oversikt over situasjonen – den må heller leses som et forsøk på å løfte frem utfordringer, identitetsprosesser og musikkens og dansens rolle for de nasjonale minoritetene i Norge. Det er også nødvendig å peke på at rapporten bygger på informasjon innhentet i løpet av en fem ukers researchperiode, basert på tilgjengelige kilder og direkte bidrag fra informanter. Kunnskapen vi bygger på er ikke tilstrekkelig dobbeltsjekket til at dette kan anses som en akademisk avhandling, men den utgjør et kartleggingsgrunnlag for videre diskusjon og forskning. All innsamlet bakgrunnsinformasjon kan gjøres tilgjengelig for dem som ønsker å bygge videre på dette materialet.

Strukturen i rapporten

Rapporten er delt inn i flere hovedkapitler som dekker ulike aspekter ved musikk og dans i minoritetsmiljøene.

1. **Historisk kontekst:** En oversikt over Norges flerkulturelle historie og hvordan de nasjonale minoritetene har vært en del av samfunnet i århundrer. Om nasjonal identitet, fornorsking og assimilering.
2. **Musikk og dans: kulturarv og identitet:** Musikkens og dansens rolle i å bevare minoritetenes kultur og fellesskap. Hvordan musikk og dans kan styrke identitet, men også bidra til synlighet og anerkjennelse i majoritetssamfunnet.
3. **De nasjonale minoritetene: Historie, fornorsking og revitalisering:** Hver minoritets erfaringer med fornorsking, samt musikkens rolle i bevaring og revitalisering av deres kulturarv.

4. **Organisering av nasjonale minoriteters musikk og kultur:** Oversikt over eksisterende organisasjoner og initiativer som arbeider for å bevare minoritetenes musikk og dans.
5. **Kulturpolitikk og institusjonelle utfordringer:** Utfordringer knyttet til kulturpolitikk, utdanningstilbud, arkiv og synlighet i offentlige og kulturelle arenaer.
6. **Tiltak og anbefalinger:** Forslag til konkrete tiltak for å styrke minoritetenes musikktradisjoner, inkludert ressursentre, bedre finansiering, forskningsinnsats og inkludering i utdanningssystemet.
7. **Riksscenen som en plattform for minoritetsmusikk og -dans:** Riksscenens rolle i å synliggjøre minoritetsmusikk, og hvordan en mer strategisk satsing kan bidra til bevaring og utvikling av tradisjonene.

Gjennom denne strukturen ønsker vi å belyse både fellestrekk og særtrekk mellom de nasjonale minoritetene. Til tross for ulike historiske erfaringer, deler gruppene en felles historie med usynliggjøring og tap av kulturelle uttrykk. Rapportens mål er å vise hvorfor deres musikktradisjoner må tas på alvor – ikke bare som en del av minoritetenes egen historie, men også som en viktig del av Norges kulturarv.

1. Historisk kontekst

1.1. Norge som flerkulturelt samfunn gjennom historien

Allerede da Danmark-Norge ble dannet i 1380, var samer og kvener/norskfinner en del av riket (KUN, u.å.). På 1500-tallet kom romanifolket/tatere til landet, og på 1600-tallet innvandret skogfinner over grensen fra Värmland (KUN, u.å.). På 1700-tallet økte arbeidsinnvandringen fra Sverige, og utover 1800-tallet bosatte både norske rom og jøder seg i Norge (KUN, u.å.). Samtidig utvandret mange nordmenn til Amerika på jakt etter bedre levekår, mens en finsk innvandringsbølge preget de nordligste delene av landet (KUN, u.å.). Etter andre verdenskrig vendte noen få norske jøder tilbake, og i 1956 fikk norske rom endelig vende hjem etter å vært bortvist fra riket i flere tiår (HL-senteret, 2015, s. 194).

Denne historiske kontinuiteten viser at Norge aldri har vært et etnisk homogent land, men et samfunn der ulike folk, språk og kulturer har levd side om side i århundrer. Likevel har de

nasjonale minoritetene sjelden blitt anerkjent som en del av Norges historie. I stedet har de møtt ekskludering, språklig og kulturell undertrykkelse samt omfattende fornorskingstiltak.

1.2. Nasjonal identitet og ekskludering

Nasjonale minoriteter ble lenge definert som “de andre” i kontrast til den dominerende norske identiteten. På 1800- og 1900-tallet ble assimilasjon ikke bare sett på som ønskelig, men som nødvendig for å skape et enhetlig samfunn. Som følge av dette ble minoriteters språk, musikk og kulturelle praksiser systematisk marginalisert gjennom fornorskingspolitikk og statlige tiltak.

Assimilasjonspolitikken var den rådende politikken i store deler av Europa og Nord-Amerika fra midten av 1800-tallet. Norge, som en ung nasjonalstat, førte imidlertid en assimilasjonspolitikk som varte lenger enn i de fleste andre land det er rimelig å sammenligne seg med. Dette kan delvis forklares med at Norge, etter unionsoppløsningen i 1905, hadde et sterkt behov for å bygge en enhetlig nasjonal identitet. Forestillingen om én nasjon, ett språk og én kultur sto sentralt i denne prosessen, og minoriteter ble i stor grad sett på som en utfordring for nasjonsbyggingen (Forsgren og Minken, 2024). Mens mange andre land gradvis gikk bort fra assimileringspolitikken i første halvdel av 1900-tallet, fortsatte Norge denne linjen langt inn i etterkrigstiden, drevet av en vedvarende frykt for nasjonal fragmentering og et ønske om sosial og kulturell ensretting. NOU-en fra 2015, Assimilering og motstand konkluderer med at assimileringspolitikken mot romanifolket/taterne var stabil fra begynnelsen av 1900-tallet til 1970-årene (NOU 2015, s 40). Først mot slutten av 1900-tallet ble fornorskingspolitikken offisielt erkjent som urett, og minoriteters rett til egen identitet anerkjent (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 288).

Musikken spilte en viktig rolle i nasjonsbyggingen. Allerede i det dansk-norske riket var musikk preget av europeiske idealer, med kirkemusikk, militærmusikk og strykeorkestre som de dominerende uttrykkene. Musikalsk opplæring i skolen og kirken sikret at europeiske harmoniske strukturer ble normen, mens minoritetenes musikalske uttrykk enten ble oversatt eller aktivt undertrykt.

Etter 1814, da Norge ble en selvstendig stat, ble musikk enda viktigere i nasjonsbyggingen. Norske folketoner ble samlet inn og brukt for å konstruere en felles norsk identitet.

Komponister som Edvard Grieg og Johan Halvorsen trakk på folkemusikk fra dalstrøk og fjorder, mens tradisjonene fra Finnmarksvidda, kystområdene og grensetraktene til Sverige ble utelatt.

Gjennom hele 1900-tallet ble musikk stadig viktigere i utformingen av en felles nasjonal kultur. Skolesangbøker som *Kom skal vi synge* av Margrethe Munthe (1905) og *Skolesangboka* av Mads Berg (1914) sørget for at norske barn lærte de samme sangene. Dette bidro dermed til å styrke en felles norsk identitet – på bekostning av minoritetenes musikktradisjoner.

Språk var et like viktig verktøy i denne politikken. Norsk ble definert som det eneste legitime språket i det offentlige rom. Minoritetsspråk ble forbudt i skolen, og mange barn ble sendt til internatskoler der de kun fikk bruke norsk. I flere av minoritetene valgte foreldre og besteforeldre etter hvert å la være å lære sitt eget språk til de neste generasjonene for å gi barna et best mulig utgangspunkt i det norske samfunnet. Fordi mange av minoritetenes musikktradisjoner var tett knyttet til språket, førte denne politikken ikke bare til språklig tap, men også til at store deler av deres musikalske og muntlige kultur gikk tapt.

1.3. Fornorsking og assimilering

Mellomkrigstiden var en særlig vanskelig periode for nasjonale minoriteter i Norge, da staten innførte en rekke nye assimileringstiltak.

Norske undervisnings- og forskningsinstitusjoner lot seg sterkt påvirke av rasehygieniske teorier utviklet av kollegaer ved tyske og svenske institusjoner. Utviklingen av tankegodset spredte seg til alle deler av samfunnet og bidro til en politikk som søkte å utslette minoritetenes kulturelle særtrekk.

Romanifolket/taterne og romene ble særlig hardt rammet. På 1920-tallet ble de fleste norske rom enten utvist eller tvunget til å forlate landet (HL-senteret, 2015, s. 5). Samtidig ga Kirkedepartementet *Norsk misjon blant hjemløse frie tøyler* til å assimilere romanifolket/taterne, blant annet gjennom tvangsplassering av hele familier på institusjoner og et stort antall barn hos fosterforeldre eller på institusjon. Det var et uttalt mål å eliminere deres språk, kultur og levemåte (Minken, 2022).

For norske jøder forverret situasjonen seg på 1930-tallet, ettersom antisemittiske holdninger økte i Europa. Under den tyske okkupasjonen i 1940 samarbeidet Nasjonal Samling med nazistene om systematiske forfølgelser, noe som kulminerte i deportasjonen av norske jøder til konsentrasjonsleirer i 1942.

Også kvener/norskfinner ble utsatt for intens fornorsking i nord. Myndighetene fryktet "den finske fare" og forsøkte å gjøre kvenene/norskfinnene til nordmenn gjennom språklig og kulturell assimilering, noe som resulterte i dramatisk nedgang i bruk av kvensk/finsk språk og tradisjoner.

Etterkrigstiden brakte ikke umiddelbart bedring for minoritetene. Kvensk og finsk språk gikk kraftig tilbake i nord (Forsgren og Minken, 2024) og skogfinsk språk forsvant helt på 1950-tallet (Skogfinneforeningen, u.å.). Assimileringspolitikken mot romanifolket/taterne fortsatte i form av grove overgrep som tvangssterilisering og tvangsplassering av barn helt frem til 1970-tallet (Minken, 2024)

Da «sigøynerparagrafen» ble opphevet i 1956, fikk norske rom endelig vende tilbake til Norge. Likevel møtte de fortsatt diskriminering og mistillit både fra myndighetene og storsamfunnet. Denne tendensen har vedvart frem til i dag, og til tross for et økt fokus fra både lokale og nasjonale myndigheter på utfordringene siden 1980-tallet – samt utallige prosjekter for å bedre forholdene for gruppen – er mange av de samme utfordringene fortsatt like prekære.

I etterkrigstiden bidro utviklingen av den moderne velferdsstaten til større velstand for majoriteten av den norske befolkningen. Med større velstand ble det en stor vekst i det kulturelle tilbudet over hele landet og større muligheter for å utvikle kunstnerskap.

Gjennom 1800- og 1900-tallet var norsk politikk preget av en "oss og dem"-retorikk. Samer, kvener/norskfinner, skogfinner og romanifolk/tatere ble ansett som mulige å assimilere dersom de oppga sin egen kultur, mens jøder og romer ble betraktet som uønskede og møtte direkte ekskludering.

Først i 1972 ratifiserte Norge FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, som anerkjente minoriteters rett til å bevare sitt språk, sin kultur og sin religion. Likevel fortsatte utfordringene. I 1998 anerkjente Norge kvener/norsk-finner, skogfinner, romani/tatere, rom og jøder som nasjonale minoriteter gjennom Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter. Til tross for denne formelle anerkjennelsen, er mange av deres tradisjoner fortsatt truet etter flere generasjoner med assimilering og undertrykkelse. Revitalisering krever mer enn bare anerkjennelse – det krever reelle tiltak som gir minoritetene mulighet til å gjenvinne sin kultur på egne premisser.

2. Musikk og dans: kulturarv og identitet

Musikk og dans har alltid vært sentrale uttrykksformer for minoriteter – både som en måte å bevare sin egen identitet på og som en kanal for anerkjennelse i storsamfunnet. For nasjonale minoriteter i Norge har musikktradisjoner vært en kilde til stolthet og en måte å opprettholde kontakten med sin kulturelle arv på. Samtidig har de møtt utfordringer knyttet til synlighet, anerkjennelse og inkludering i den norske kulturarven.

2.1. Musikk og dans som identitetsmarkører

I alle kulturer fungerer musikk og dans som viktige identitetsmarkører. Gjennom sang, instrumentbruk, rytmer og danseformer skapes en forbindelse til fortiden, samtidig som nye generasjoner tilpasser og viderefører tradisjonene i en moderne kontekst. Musikken blir en måte å uttrykke tilhørighet på – både til egen gruppe og i forhold til andre grupper og kulturer.

I minoritetsmiljøene har kultur, språk og musikk gjennom alle de historiske periodene vært brukt som markering og motstand mot storsamfunnet og majoritetskulturen og vært viktig for å styrke fellesskap og identitet. Et sterkt eksempel så vi nylig da Fosen-demonstrantene brukte sin joik som både lenke og skjold mot staten.

Musikk og dans påvirker imidlertid ikke bare minoritetene selv – det påvirker også hvordan minoriteter blir sett av storsamfunnet. En synlig og aktiv musikk- og dansekultur kan bidra til en mer nyansert forståelse av minoritetenes historie og kultur. Samtidig kan den også føre til

stereotypier dersom musikken utelukkende blir sett på som en eksotisk kuriositet og ikke anerkjennes som en levende og dynamisk del av Norges kulturelle mangfold.

2.2. Musikk som brobygger

Musikk har også en brobyggende funksjon. Når minoriteters musikk inkluderes i norsk kulturliv – enten gjennom samarbeid med norske musikere, offentlige støtteordninger eller festivaler – blir den en del av den kollektive norske kulturarven. Slike møter kan skape nye musikalske uttrykk og bidra til en mer inkluderende forståelse av hva norsk kultur er.

Gjennom musikken kan barrierer brytes ned, og minoriteter og majoritetssamfunnet kan møtes i felles opplevelser. Musikken kan fremme forståelse, respekt og anerkjennelse på tvers av kulturgrenser og bidra til et mer inkluderende samfunn der ulike kulturelle uttrykk får likeverdig plass.

I en tid der kulturelt mangfold stadig blir mer synlig i Norge, er det viktig å anerkjenne musikkens og dansens rolle i denne utviklingen. De gir minoriteter en stemme, skaper fellesskap og fungerer som en bro mellom ulike grupper i samfunnet. Å løfte frem og støtte minoritetenes musikk- og danseuttrykk er derfor ikke bare en anerkjennelse av deres historie – det er også et skritt mot et mer inkluderende og mangfoldig norsk kulturliv.

3. De nasjonale minoritetene: historie, fornorsking og revitalisering

3.1. Kvensk/Norskfinsk

3.1.1. Historisk bakgrunn

Kvenene/norskfinnene har en egen kulturell identitet og et språk, kvensk, som er et finsk-ugrisk språk som er nært beslektet med finsk og meänkieli/tornedalsfinsk (i Sverige er både finsk og meänkieli anerkjent som minortetsspråk). De har vært en del av Norges historie i flere hundre år. Betegnelsen «Kvenland» er brukt både i Ottars reiseskildringer fra ca. 890

e.Kr og i flere av Snorre Sturlasons kongesagaer, og kilder viser at de var etablert i Nord-Norge allerede på 1500-tallet (Opsahl (2003), Norsk Innvandringshistorie, bind 1, I kongenes tid, 900 – 1814, s 27-34). På 1700- og 1800-tallet innvandret mange til Finnmark og Troms, hovedsakelig fra områder i dagens Finland og Sverige, som var preget av befolkningsvekst, hungersnød og kriger. Norske myndigheter ønsket innvandringen velkommen, da kvenene/norskfinnene ble sett på som nyttige nybyggere som kunne bidra til å befolke nordområdene.

Utover 1800-tallet endret norske holdninger seg basert på ønsket om å bygge en sterk norsk stat etter danskeveldet og med antatte trusler mot norsk suverenitet fra først det russiske imperiet, “den russiske fare”, og så den “finske fare” etter opprettelsen av Finland i 1917. Kvenene/norskfinnene ble ansett som en potensiell sikkerhetstrussel og denne mistilliten førte til økende diskriminering og systematiske tiltak for å assimilere kvenene/norskfinnene inn i det norske samfunnet.

I folketellinga i 1875 utgjorde kvenene 24% av befolkninga i Finnmark (ca. 5800 personer) og 8% av befolkninga i Troms (ca. 3500 personar). Med basis i kriteriene som folketellinga la til grunn, er det rimelig å karakterisere dette som minimumstall (Forsgren og Minken, 2024).

Den religiøse vekkelsesbevegelsen Læstadianismen, som fikk stor utbredelse blant kvenene/norskfinnene fra midten av 1800-tallet, spilte en dobbel rolle i bevaringen av kvensk kultur. På den ene siden bidro bevegelsen til å opprettholde kvensk språk gjennom salmer og forkynnelse på kvensk eller finsk. På den andre siden hadde bevegelsen en streng, puritansk holdning som fordømte dans og verdslig musikk som syndige aktiviteter.

Professor ved Universitetet i Oslo, Pia Lane, skriver i 2011 at det trolig finnes mellom 50- og 60 000 etterkommere etter kvener i Troms og Finnmark i dag (Lane, 2011, s. 63).

De kvenske og norskfinske bosettingsområdene i Norge strekker seg fra Nord-Troms til Øst-Finnmark. De første kvenene som kom var jordbrukere og slo seg ofte ned ved elvene og i fjordarmene i områder som Nordreisa, Skibotn, Børselv, Alta, Kautokeino, Karasjok, Tanadalen og langs Varangerfjorden. Vadsø ble et viktig senter for kvenene, og på midten av 1800-tallet utgjorde de over halvparten av byens befolkning. Kåfjord var et annet sentralt

område, hvor kobberverket tiltrakk seg mange kvenske arbeidere, og enkelte deler av bosetningen fikk navnet "Kvenbyen". Langs Neidenelva utviklet det seg et større kvensk samfunn på 1800-tallet.

Områdene med sterk kvensk bosetning har også hatt mye kontakt over grensa til Finland, både gjennom handel, arbeidsvandring og inngifte. Reisadalen og Skibotn hadde særlig tett kontakt med Tornedalen og Nord-Finland, og kvenske innvandrere til Nord-Troms opprettholdt lenge språk, matkultur og håndverkstradisjoner. I Øst-Finnmark har steder som Bugøynes og Neiden vært preget av kontinuerlige bånd til finske områder, og inngifte mellom kvener og finske innvandrere var vanlig. Porsangerfjorden, spesielt Kistrand og Børselv, var også viktige kvenske bosetninger, hvor språk og kultur levde sterkt gjennom familieforbindelser på tvers av grensene.

3.1.2. Fornorsking og assimilering

Fornorskingspolitikken rammet kvenene/norskfinnene hardt og fikk langvarige konsekvenser for språk og kultur. I 1852 opprettet norske myndigheter Finnefondet for å fremme norsk språk blant samer og kvener. I 1902 kom Jordsalgslova og jordsalgsreglementet av 1902, som sa at salg av jord bare måtte skje til norske statsborgere som kunne snakke, lese og skrive det norske språket, og som brukte dette til daglig. Kvensk språk mistet gradvis sin status, og i 1936 ble det forbudt som hjelpespråk i skolen. Internatskoler for kvenske barn bidro ytterligere til å svekke språket og kulturen, da barna ble tvunget til å lære norsk og nektet å bruke sitt morsmål. Disse assimileringstiltakene hadde store konsekvenser for kvenene/norskfinnene, og selv etter andre verdenskrig fortsatte marginaliseringen.

Etter krigen mistet mange kvener/norskfinner eiendommer, da dokumentasjon på eierskap var blitt ødelagt. Staten ble juridisk eier av jorden, og mange kvener/norskfinner måtte betale for å kjøpe tilbake land de hadde drevet i generasjoner (KUN, u.å.). Først i nyere tid har norske myndigheter erkjent uretten. I 2023 la Sannhets- og forsoningskommisjonen frem sin rapport om statens overgrep mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner.

3.1.3. Musikk og dans

Kvensk/norskfinsk musikk har tradisjonelt vært en viktig del av kvensk/norskfinsk identitet, men fornorskingspolitikken og manglende statlig anerkjennelse har bidratt til å svekke

tradisjonene. I motsetning til norsk folkemusikk, som er godt dokumentert i arkiver, har kvensk/norskfinsk musikk ofte blitt oversett eller registrert feil, noe som har gjort det vanskelig å videreføre tradisjonene.

Selv om Læstadianismen bidro til å bevare kvensk og finsk språk gjennom salmer og religiøs forkynnelse, førte bevegelsens strenge normer til at verdslig musikk og dans gradvis forsvant fra kvenske/norskfinske miljøer. Tradisjonelle musikkformer ble i stor grad marginalisert, men enkelte instrumenter, som kantele, har vært i bruk i kvenske/norskfinske hjem i Nord-Norge. Dette kan tyde på at kvenske/norskfinske musikere likevel opprettholdt enkelte musikalske tradisjoner, selv om de ikke nødvendigvis var like synlige i det offentlige rom.

Det pågår flere initiativer for å revitalisere kvensk/norskfinsk musikk og dans. Kvenske/norskfinske musikere og kulturorganisasjoner arbeider aktivt med å finne og rekonstruere gamle sanger og melodier, men mangel på kilder og tradisjonsbærere gjør arbeidet utfordrende. Selv om interessen for kvensk/norskfinsk kultur har økt, gjenstår det mye før musikk- og dansetradisjonene får en stabil plass i det offentlige kulturlivet.

Det er mulig at kvensk/norskfinsk tradisjonsmateriale og kulturhistorie er bevart i arkiver og på museer rundt i landet. Egil Bakka dokumenterte dansen Kerenski med finsk opphav i Kirkenes i 1980 og Ola Graff ved UiT gjorde et stort arbeid med å merke om kvensk musikk i Nordnorsk Folkemusikkarkiv og hjalp også Nasjonalbiblioteket med å finne kvenske opptak i sine samlinger.

Trygve Beddari har vært musiker hele livet, men begynte først for rundt ti år siden å arbeide med kvensk musikk. I Pasvik der han vokste opp var det tett kontakt med Finland. Musikken på dansefestene da han vokste opp var Finsk populærmusikk som jenka, polka, masurka, hompa, vals og tango. Etter flere år på Østlandet flyttet Beddari tilbake til Pasvik og sammen med sin kone, Anne Margaret Nilsen, har han samlet inn musikk fra Sør-Varanger, et område preget av norsk, finsk, sjøsamisk, skoltesamisk og russisk kultur. Paret ga i 2017 ut debutalbumet "Ruija", en blanding av kvenske tradisjonssanger, viser og salmer. Beddari har vært en viktig aktør i å gjenreise kvensk musikk og identitet. Han spiller ti-strengs kantele og har bidratt til å bringe instrumentet tilbake i bruk.

I 2024 urframførte jazztrompetisten Arve Henriksen det aller første kvenske symfoniske verket kalt «Kvenofoni» sammen med Kringkastingsorkesteret. Arve har de siste årene laget musikk med inspirasjon fra sine kvenske røtter.

3.1.4. Nåværende situasjon og utfordringer

Til tross for økt offentlig anerkjennelse av kvensk/norskfinsk kultur, møter kvenene/norskfinnene fortsatt betydelige utfordringer. En undersøkelse fra Norges institusjon for menneskerettigheter viste at elleve prosent av befolkningen i Nord-Norge har et negativt syn på kvener/norskfinner, nesten fire ganger høyere enn landsgjennomsnittet (Dawson, 2022).

Revitalisering av kvensk språk og kultur skjer i dag gjennom grasrotinitiativer, men arbeidet hemmes av generasjoner med marginalisering. Det er kun et fåtall dansere og musikere som viderefører de gamle kvenske/norskfinske tradisjonene.

Etablering av Kventeater/Kvääniteatteri i 2022 med teatersjef Frank Jørstad var et stort løft for kvensk/norskfinsk kultur og språk. Teateret har fra første produksjon også integrert dans og musikk med kvenske/nordfinske røtter som en del av sceneuttrykket.

Selv om kvenene/norskfinnene i dag har offisiell status som en nasjonal minoritet og kvensk språk er anerkjent, er det fortsatt behov for større offentlig satsing for å sikre at den kvenske/norskfinske kulturarven overlever.

3.2. Skogfinsk

3.2.1. Historisk bakgrunn

Skogfinnene er etterkommere av utvandrere, hovedsakelig fra Savolaksområdet i de sørøstlige delene av det nåværende Finland, som etter vandring gjennom Sverige bosatte seg langs svenskegrensa fra nordre Østfold til Trysil, men også så langt vest som Hadeland og Drammens-området på 1630-tallet. Etter hvert også i Trøndelag. De praktiserte svedjebuk, en svært produktiv og arbeidseffektiv jordbruksmetode med rug som hovedgrøde. Men metoden krevde stadig nye granskogsområder, noe som etter hvert førte til konflikter med både konge, skogeiere, og de lokale bøndene. Til å begynne med ble skogfinnene ønsket

velkommen, men utover 17- og 1800-tallet møtte de økende motstand fra andre fastboende bønder og fra myndighetene.

I 1686 ble det laget et finnemantall på Østlandet. Det ble registrert 1065 «rene» finner og 160 «halvblods» - det vil si at mor var norsk eller svensk. Bare et titalls oppga at de var født i Finland, og på dette tidspunktet var det totale folketallet under en halv million i Norge.

Den finske språkforskeren og forfatteren Carl Axel Gottlund forsøkte tidlig på 1800-tallet å styrke skogfinnernes rettigheter. Han foreslo blant annet å opprette et eget amt for skogfinnene, men dette ble avvist av svenskekongen. Utover 1800- og 1900-tallet ble skogfinnene gradvis assimilert, og deres immaterielle kulturarv og språk forsvant nesten helt.

Skogfinnene har 4. mai som årlig merkedag, Tolvmannadagen, for å hedre de 12 skogfinnene som gikk hele veien fra svenskegrensa til Stockholm for å tale skogfinnernes sak i 1823, i tillegg til den offisielle skogfinnedagen som feires i Norge og Sverige 21. juni.

Fornorskingspolitikken førte til at skogfinske navn ble endret, og språket forsvant gradvis da foreldre unnlot å lære det videre til barna for å unngå sanksjoner.

Fra midten av 1900-tallet har interessen for skogfinsk kultur økt. Organisasjoner som Solør-Värmland Finnkulturforening og arrangementer som Finnskogdagene har bidratt til å bevare og løfte frem skogfinnernes historie. I 2022 fikk skogfinnene sitt eget flagg, og i 2023 anerkjente Sannhets- og forsoningskommisjonen den uretten de har blitt utsatt for. Selv om mye av kulturen har gått tapt, har bevisstheten og stoltheten rundt skogfinsk arv økt.

3.2.2. Fornorsking og assimilering

Fornorskingspolitikken påvirket skogfinnernes kultur sterkt, særlig fra slutten av 1800-tallet. Mens kvenene i nord beholdt noe av sitt språk gjennom den læstadianske bevegelsen, hadde ikke skogfinnene den samme beskyttelsen. Dette bidro til en raskere svekkelse av skogfinsk språk og kultur.

Opprinnelig var skogfinnene anerkjent som en egen gruppe, men med tiden ble de i økende grad sett på som en del av den norske befolkningen. Assimileringen skjedde gradvis, men effektivt, og på midten av 1900-tallet var det skogfinske borte som anvendt muntlig språk.

Skogfinnene ble ofte forbundet med magi og mystikk, noe som kan spores tilbake til deres sjamanistiske naturoppfatning. De hadde en sterk forbindelse til skog, dyr og natur, og ritualer for helbredelse og beskyttelse var en viktig del av deres tro. Runesanger, som var sentrale i skogfinsk mytologi, ble brukt i religiøse seremonier og historiefortelling. Disse sangene, som omhandlet skjulte krefter og naturmystikk, ble imidlertid gradvis fortrent av kristendommen og fornorskingsprosessen.

3.2.3. Musikk og dans

Sang, musikk og dans har vært en viktig del av skogfinsk kultur. Det eldste som er bevart er runesangene og de rytmiske besvergelsene som var tett knyttet til det tradisjonelle livet og dets utfordringer. På 17- og tidlig 1800-tall var pols og halling vanlige musikk- og danseformer på Finnskogen. Carl Axel Gottlund beskrev i sine dagbøker hvordan skogfinnene holdt livlige fester der pols ble danset med stor teknisk dyktighet. Både musikken til- og dansen Finnskogspols har direkte slektskap til melodier, rytmen og polsdansen i nærliggende norske områder. Polsen på Finnskogen er i tredelt takt med en rytmisk asymmetri der treeren er kortest. På midten av 1800-tallet ble de eldre dansene gradvis erstattet av vals, masurka og polka, slik tilfellet også var i store deler av majoritetskulturen. Det ble gjort voksrullopptak av besvergelses i 1905 og 1926 som er hovedkilden til dagens utøvelse av tradisjonen.

Klara Semb skrev i 1923 ned “Kørsdans fra Grue Finnskog” etter Marte Skaslien f. 1850. Denne kom med i Norske Folkedanser bind 2 i 1924 og i kategorien dugleiksdans ble denne dansen formidla til hele den nordiske folkedansrørsla. Egil Bakka dokumenterte dansen på film med Aasta Holth på Finnskogen i 1980 og dansen der “ein legg 4 stokkar, spyd eller rughalmstrå i kross” er fortsatt en favoritt på mange folkedansstemner.

Folkemusikk utvikler seg ofte gjennom kulturmøter, spesielt i områder hvor ulike grupper lever tett på hverandre. Det er sannsynlig at skogfinske melodier og rytmer også har påvirket norsk folkemusikk, men fordi skogfinsk musikk ikke ble systematisk dokumentert, er det

vanskelig å skille mellom musikalske røtter fra de østfinske svedjebruksnomadene, nykomponert tradisjonsmusikk fra skogfinnene etter innvandringa til Norge og musikk lært og tradert fra andre kulturer i nærområdene.

En kjent figur i skogfinsk musikkhistorie er Haltegutten, en sagnomsust spellemann fra Finnskogen som ifølge sagn lærte å spille fele etter en pakt med djevelen. Slike fortellinger viser hvordan musikken var omgitt av mystikk og overtro, og hvordan musikere hadde en spesiell status i skogfinsk kultur.

Instrumenttradisjonen blant skogfinnene i tiden før fela, og etter hvert trekkspillet, er dårlig dokumentert. Det finnes få bevis på at kantele, det tradisjonelle finske strengeinstrumentet, var utbredt i skogfinske områder i Norge. Noen skogfinner kan ha brakt det med seg fra Finland, men fornorskingen og påvirkningen fra storsamfunnet gjorde trolig at bruken av instrumentet forsvant.

På 70-tallet begynte ildsjeler arbeidet med å finne fram til musikk og revitalisere polsdansen fra Finnskogen. Filmopptaket fra 1968 med Hans og Astrid Kørre som danset polsdans på kjøkkengulvet og lokale beskrivelser av dansen var utgangspunktet. Sverre Halbakken, Sinikka Langeland og Heidi Arild var pådrivere for å revitalisere dansen og Bjørn Sverre Kristiansen tok stafettpinnen videre som utøvende danser og kursholder på svensk og norsk side. Det ble gjort et stort arbeid med å samle inn musikk og i 2002 kom utgivelsen ”*24 polsdanser fra Finnskogen*” med viktige musikere som videreformidlet stoffet på svensk og norsk side: Atle Lien Jensen, Mats Berglund og Olav Sæta (Melby, 2005). På 2000-tallet fikk musikken og dansen stor popularitet både på svensk og norsk side og et høydepunkt var da Veslemøy Nordset og Bjørn Sverre Hol Hagen fikk Kongepokal for dansen på Landskappleiken i 2018. I dag har Leikarringen i Bondeungdomslaget (BUL) i Oslo gjort Finnskogspolsen til sin foretrukne oppvisningsdans.

Fra 80-tallet har Ove Berg og Sinikka Langeland vært sentrale aktører for å finne fram til, tolke og formidle den eldre skogfinske musikken. Ove Berg bygget opp Finnskogen Kulturverksted og re-innførte den finske 5-strengs kantelen til Finnskogen og spredte denne med aktiv kursvirksomhet. Ove har senere stått for viktige utgivelser gjennom sitt

plateselskap Nordic Sound. Sinikka har gjort et stort arbeid med å formidle den skogfinske sangtradisjonen både gjennom en rekke utgivelser og konserter i inn- og utland.

Flere musikere formidler i dag musikk fra de skogfinske områdene i Norge, blant dem Toivo Skogheim, Trine Sennerud Melby, Tom Willy Rustad, Tove Kanten, Roar Vangen, Kjetil Skaslien, Vegar Vårdal og Frode Haltli.

Det har gjennom hele historien etter utvandringen vært lite kontakt mellom den skogfinske befolkningen og folk- og tradisjoner “hjemme” i Savolaks. I de siste årene har både moderne genforskere, slektsforskere og kunstnere tatt turen østover for å rotfeste sine teorier og finne rester av fordums slekter og kunstneriske uttrykksformer.

3.2.4. Nåværende situasjon og utfordringer

Selv om interessen for skogfinsk kultur har økt de siste tiårene, er bevaring av musikk- og dansetradisjoner fortsatt en stor utfordring. Mangel på dokumentasjon og generasjoner med forforskning har ført til at mye av den skogfinske musikken og dansen har gått tapt, og det finnes i dag få utøvere som viderefører tradisjonene.

Revitalisering av skogfinsk musikk er krevende, ettersom det er begrenset med kilder som dokumenterer hvordan musikk fra tidligere tider lød. Likevel jobber noen ildsjeler, lokalhistorikere og forskere med å finne fram og rekonstruere gamle sanger, melodier og danser. Situasjonen til skogfinnene kan på flere områder sammenlignes med kvenene/norskfinnene sin situasjon i nord. Fraværet av påvirkningen fra Læstadius har sannsynligvis i skogfinnenes tilfelle ført til at de klarte å beholde noen av de naturmytiske ritualene og noe av runesangen. Samtidig tilbød de læstadianske forsamlingene en arena for det kvenske språket som de skogfinske språkbrukerne manglet i sør.

Tap av språk og brudd i tradisjonell muntlig overlevering av både kulturhistorie og musikk har gjort det vanskelig å holde på essensielle deler av kulturarven, og det er i dag svært få tradisjonsbærere igjen. Høsten 2025 vil et nytt Norsk Skogfinsk Museum på Svullrya åpne for publikum. Forhåpentligvis vil også immateriell kulturarv inkludert musikk og dans være en viktig del av museets forskningsarbeid og formidling.

Til tross for at skogfinnene fikk offisiell status som nasjonal minoritet i 1998, har deres musikk i liten grad fått plass i det norske kulturlandskapet. Lyspunkt finnes, som Urørtartist Stine Bogsveen som har en tydelig skogfinsk identitet i sitt kunstneriske uttrykk.

Det gjenstår fortsatt mye arbeid før skogfinske kulturuttrykk får den anerkjennelsen og synligheten de trenger for å bli en naturlig del av Norges kulturarv.

3.3. Romani/Reisende/Tater

3.3.1. Historisk bakgrunn

De første sikre kildene om reisende/tatere i Norden stammer fra Danmark i 1505 og Sverige i 1512. I sin doktoravhandling *Tatere i Norden før 1850* (2009) konkluderer Anne Minken med at romanifolket/taterne i dagens Norden har røtter som kan spores tilbake til den første innvandringen av rom på 1500-tallet.

En viktig del av levesettet til romanifolket/taterne har tradisjonelt vært at familiene, særlig i sommerhalvåret, har reist fra sted til sted, blant annet for å drive med handel og håndverk. Frem til midten av 1900-tallet reiste noen også i vinterhalvåret. I dag er det fortsatt en del som reiser for å drive med handel og håndverkstjenester i vår og sommermånedene.

Romanifolket/reisende/tatere/splint/fant/fark osv. har vært en del av Norges historie i over 500 år, men har gjennomgående vært utsatt for systematisk diskriminering og undertrykkelse. Allerede i 1536, da reformasjonen ble innført i Danmark-Norge, ble de ansett som uønskede. Deres nomadiske livsstil gjorde dem vanskelige å skattlegge og kontrollere, noe som førte til utvisningsordrer, og senere dødsstraff for dem som vendte tilbake til Danmark/Norge etter å ha blitt forvist.

På 1600- og 1700-tallet fortsatte forfølgelsen gjennom “fantejakter”, hvor romanifolk ble jaget, arrestert og i noen tilfeller henrettet. På 1800-tallet ble undertrykkelsen ytterligere institusjonalisert, da myndighetene forsøkte å kontrollere og assimilere dem. I 1845 gjennomførte staten en “fantetelling”, som resulterte i Eilert Sundts *Fantefortegnelse*. Sundt, som regnes som Norges første sosiolog, betraktet romanifolket som et sosialt problem og argumenterte for at de burde bosettes og kristnes. I *Fantefortegnelsen* er 223 «fantefølgje»

beskrevet med i alt 1145 enkeltpersoner. På denne tiden bodde det 1,3 millioner mennesker i Norge.

Utover 1900-tallet ble assimilasjonspolitikken enda strengere. Vergerådsloven av 1896 førte til at minst 1500 barn, ca. en tredjedel av alle fødte romanibarn, ble tatt fra sine familier og plassert i barnehjem eller fosterhjem frem til 1970. I 1897 ble *Foreningen til Modarbeidelse af Omstreifervæsenet* opprettet, med uttalt mål om å utslette romanifolkets kultur, språk og tradisjoner. Svanviken arbeidskoloni, etablert i 1908, tvang romanifamilier til å oppgi sin reisende livsstil.

Mange kvinner ble på Svanviken og andre steder sterilisert uten samtykke, og frem til 1970-tallet var 40 prosent av kvinnene på Svanviken utsatt for tvangssterilisering. Målet med steriliseringspolitikken var å utrydde såkalt «mindreverdige arvemateriale» fra befolkningen, for slik å redusere omfanget av blant annet psykisk utviklingshemming, kriminalitet og alkoholisme. I samme periode ble det gjennomført mange lobotomier på grunnlag av mye av den samme argumentasjonen. Denne praksisen sluttet heller ikke før på 70-tallet.

Diskrimineringen fortsatte også etter krigen. Mellom 1951 og 1974 var det forbudt for romanifolket å eie og reise med hest - et tiltak satt i verk for å begrense muligheten for opprettholde kultur og tradisjonelle levevis. Hesten ble i første omgang erstattet med sykler og siden med biler med og uten campingvogn. Men for disse familiene var det vanskelig å lage lover som kunne ta fra dem reisemulighetene.

For de batreisende på kysten (båtfanter, splint, fark osv.) gjaldt mange av de samme utfordringene i møte med myndighetene.

Først i 1998 kom en offisiell beklagelse fra norske myndigheter for overgrepene de var utsatt for, men undersøkelser viser at fordommer mot romanifolket/reisende/taterne fortsatt er utbredt i det norske samfunnet.

Med unntak for Sametingets valgmanntall føres det i Norge ikke registre basert på etnisk tilhørighet i Norge. Det nyeste anslaget, gjort av Europarådets kommissær for menneskerettigheter, Nils Muižnieks, plasserer antallet romanifolk/tatere i Norge et sted mellom 4000 og 10 000. (NOU 2015, s 18).

3.3.2. Fornorsking og assimilering

Assimileringstiltakene mot romanifolket var blant de mest ekstreme i norsk historie. På Svanviken arbeidskoloni ble barn straffet for å nynne på sine egne sanger, og musikk ble ansett som en del av en livsstil myndighetene ønsket å utslette fela, et sentralt instrument for romanifolket, ble i en periode omtalt som “djevelens instrument”.

Musikken har alltid vært en viktig del av romanifolkets identitet og fellesskap, men myndighetenes forsøk på å undertrykke deres kultur førte til at mange valgte å skjule sin bakgrunn. Frykten for represalier gjorde at flere sluttet å bruke sitt eget språk og sine egne musikalske uttrykk. På 1980-tallet fikk frimenigheter, særlig pinsebevegelsen, stor innflytelse i romanifolkets miljøer, noe som førte til at tradisjonelle musikkuttrykk i stor grad ble erstattet med kristen lovsang og sangevangelister. Noen reisende musikere videreførte sin musikk, men ofte innenfor en kristen ramme for å gjøre den mer akseptabel.

3.3.3. Musikk og dans

Den eldste musikken som har overlevd gjennom muntlig overføring innenfor romanifolket er den rike vise- og balladetradisjonen, med sanger som ofte handler om livet på veien, kjærlighet, urettferdighet og frihet. Den muntlige overleveringen gjennom generasjoner, har gjort tradisjonen sårbar for assimilering og tap, men også fleksibel og dynamisk.

Instrumenter som fele, trekkspill og gitar har vært sentrale, og romanifolk har hatt stor innflytelse på norsk folkemusikk, særlig som spelemenn og trekkspillere. Mye av den norske instrumentale folkemusikken har direkte opphav fra de reisende og mye musikk har overlevd i muntlig tradisjon gjennom norske folkemusikere. Eksempler på dette er musikken etter felespillere som Karl-Fant (Karl Johansen Rosenberg f. ca 1775), Nils Bakke og Hilmar Alexandersen, som fortsatt spilles i levende tradisjon.

Svært mange musikere i ulike sjangre i Norge har hatt romanibakgrunn. Men på grunn av diskriminering og stigma har flere skjult sin identitet for å bli akseptert i majoritetssamfunnet. Viktige unntak er Lasse Johansen, Elias og Veronika Akselsen, Laila Yrvum og Anita Karlsen som på hver sine måter har formidlet de reisendes musikk. Åge Aleksandersen er åpen om at hans far var reisende, selv om han tenker selv at han representerer en annen musikktradisjon.

Dans har også vært en viktig del av romanikulturen, ofte knyttet til sosiale sammenkomster og feiringer. Den har elementer fra både norsk folkedans og mer improviserte bevegelser og har fungert som en viktig identitetsmarkør, men har i likhet med musikken vært utsatt for marginalisering og gradvis forsvunnet fra offentligheten. Da prof. Egil Bakka samlet inn norske danser fra 1966 og framover ble ikke dans fra de reisende sine miljøer dokumentert.

3.3.4. Nåværende situasjon og utfordringer

I dag står romanifolkets musikktradisjoner overfor store utfordringer. Den muntlige overleveringen, som i århundrer har vært bærebjelken i videreføringen av musikken, har i stor grad forsvunnet. Tidligere ble sanger og ballader sunget rundt bålet og overført fra eldre til yngre generasjoner på storfamilienes årvisse treffsteder, men denne praksisen er i ferd med å dø ut.

Romanifolkets musikk har, som hos de andre nasjonale minoritetene, fått begrenset oppmerksomhet i norsk kulturpolitikk, til tross for dens historiske betydning og innflytelse. Mens norsk folkemusikk har blitt grundig kartlagt og bevart gjennom institusjoner og arkiver, har romanifolkets musikalske uttrykk i stor grad blitt oversett og forblitt marginalisert. Noen engasjerte enkeltpersoner og miljøer arbeider aktivt for å holde musikktradisjonene i live, men mangelen på dedikerte læringsarenaer, økonomisk støtte og offentlig anerkjennelse gjør det utfordrende å sikre videreføringen av denne rike kulturarven.

Samtidig har romanifolkets/taternes forhold til musikk også endret seg. Mange unge har ikke et bevisst forhold til sine musikalske røtter, og i stedet for å fungere som en selvstendig kulturell tradisjon har musikken i stor grad blitt en del av religiøse praksiser. En annen interessant utvikling er at yngre sangere og musikere fra romanifolket, både på norsk og svensk side, helt fra 50-tallet og til i dag har omfavnet, videreutviklet og formidlet den skandinaviske dansebandtradisjonen og beholdt landeveien som levevei på den måten.

Det finnes i dag en økende interesse for å dokumentere og revitalisere romanifolkets musikk, både blant romanifolket selv og i akademiske og kulturelle institusjoner.

For å unngå at denne arven går tapt, er det avgjørende å skape læringsarenaer der eldre generasjoner kan videreføre sin kunnskap. De få tradisjonsbærerne som er igjen sitter på verdifull innsikt som uten systematiske tiltak for videreføring vil forsvinne.

3.4. Rom

3.4.1. Historisk bakgrunn

Romene har en lang og kompleks historie i Norge, preget av diskriminering, ekskludering og forfølgelse. De har vært – og er fortsatt – en av de mest utsatte og forhatte minoritetene i Europa. De er et reisende folk med opprinnelse fra India, og språket deres, romanés, er nært beslektet med hindi og panjabi, men har også ord hentet fra lokale språk på hele reisen opp mot Norge. I motsetning til andre nasjonale minoriteter har romene i stor grad stått imot assimilering, noe som blant annet har bidratt til at romanés fortsatt er hovedspråk i mange romske hjem i Norge i dag.

Romene har vært utsatt for utstrakt systematisk undertrykkelse i alle land gjennom hele historien. Mange romer levde i slaveri i Øst-Europa frem til midten av 1800-tallet, og etter frigjøringen migrerte flere til Nord- og Vest-Europa, deriblant Norge.

Fra de første romske familiene ankom Norge (ca. 1860), møtte de sterk mistro fra myndighetene, som betegnet dem som sigøynere. I motsetning til andre minoritetsgrupper ønsket staten ikke å assimilere dem, men snarere å ekskludere dem fra riket.

Gradvis ble det innført lover som begrenset deres bevegelsesfrihet og rettigheter. Løsgjengerloven av 1900 kriminaliserte deres omreisende livsstil, mens fremmedloven av 1901 gjorde det mulig å nekte dem opphold i landet. I 1927 ble den såkalte sigøyrerparagrafen innført, som effektivt nektet romene adgang til Norge (HL-senteret, 2015).

Helt til så sent som i mellomkrigstida kunne det hende at et norsk kommunestyre voterte over forslag om forfølgelse og skyting av «omstreiferene» i bygda.

Videreføring av denne politikken fikk katastrofale konsekvenser under andre verdenskrig. I 1934 ble 68 norske rom, de fleste med norske pass, nektet innreise til Norge. Disse og et ukjent antall norske rom gikk “under jorden” eller ble jaget mellom land i Europa. Da krigen brøt ut, endte mange i konsentrasjonsleirer, hvor de fleste ble drept. Totalt 66 norske rom ble deportert fra det okkuperte Belgia til Auschwitz i 1943 og 44. Bare 4 overlevde (HL-senteret, 2022). Først i 1956 fikk romene igjen lov til å bosette seg i Norge. De første familiene som returnerte, fikk opphold i Oslo, men møtte fortsatt utbredt diskriminering og rasisme.

På 1960-tallet begynte myndighetene gradvis å endre sin politikk. I 1962 opprettet de Sigøynerutvalget for å vurdere tiltak som kunne legge til rette for bosetting, utdanning og sysselsetting for romer. Dette markerte en overgang fra ekskludering til en viss grad av integrering. Likevel forble mange romske kulturuttrykk marginalisert, og romene opplevde fortsatt store utfordringer.

Norske myndigheter har gjennom hele 70-, 80-, 90- og 2000-tallet lagt planer og iverksatt tiltak for å “løse” forskjellige problemer med rom. Først i 2015, på den internasjonale romdagen, kom en offisiell unnskyldning fra den norske regjeringen for den systematiske ekskluderingen romene har vært utsatt for.

Til tross for denne anerkjennelsen står romene fortsatt overfor store strukturelle utfordringer. Barn av norske rom får ikke morsmålsundervisning i grunnskolen, og det gjøres ikke tilpasninger i videregående opplæring tilsvarende de som tilbys minoritets elever med kort botid i Norge.

Forventet levealder for norske rom er i 2025 fortsatt betydelig lavere enn for gjennomsnittet av Norges befolkning.

3.4.2. Musikk og dans

Musikk og dans har alltid vært svært viktig i romsk kultur, både som en identitetsmarkør og en inntektskilde. Romske musikere har reist med sine familier gjennom Europa og hatt stor innflytelse på kunstmusikk og folkemusikk i europeisk musikktradisjon. I Norge har romsk musikk sterke bånd til den sentraleuropeiske sigøynermusikken, særlig preget av fiolin, trekkspill og rytmisk gitarakkompagnement.

Dans er også en viktig del av kulturen. Den kjennetegnes av energiske bevegelser, raske fottrinn og improvisasjon, ofte i samspill mellom danserne og musikerne. Dansen er spesielt viktig i sosiale sammenhenger som bryllup og familiefester.

Til tross for denne sterke musikk- og dansekulturen har tradisjonene møtt store utfordringer i Norge. Romsk musikk har ofte vært marginalisert og har ikke fått samme anerkjennelse her som i andre europeiske land. Selv om interessen for romsk musikk internasjonalt er stor, har den hatt begrenset synlighet i norske kulturarenaer. Et markant unntak er Raya Bielenberg og hennes familie som kom til Norge fra Russland på 60-tallet og som fram til i dag har formidlet sin musikk og dans gjennom konserter, filmer og en rekke TV-opptredener på NRK. Fransk sigøynermusikk har også fått sine norske avleggere gjennom norske “string swing”-musikere som Lillebjørn Nilsen og Hot Club de Norvege. Den rumenske sigøynermusikken har blitt formidlet blant annet av Solfrid Molland og Gjertruds sigøynerorkester har spilt sigøynermusikk fra Russland, Ungarn og Romania, også med norske musikere.

Også i de romske storfamiliene, som i dag i stort sett er bosatt på Østlandet, har musikken en viktig plass og funksjon, men for mange i en annen form enn tidligere. Den religiøse musikken i romske menigheter, særlig lovsang og kristenpop på romanés, har i stor grad erstattet de tradisjonelle musikkformene. Mange unge romer kjenner bedre til kristenpop og annen vestlig populærmusikk enn til de klassiske sigøynerballadene deres besteforeldre vokste opp med.

3.4.3. Nåværende situasjon og utfordringer

Mens fornorskingen førte til at mye av den tradisjonelle musikken hos kvener/norskfinner og skogfinner forsvant, er hovedutfordringen for romene i dag mangelen på unge utøvere som ønsker å videreføre eller fornye den romske musikkarven. Til tross for at musikk har hatt en sentral plass i romsk kultur gjennom generasjoner, og selv om flere ildsjeler jobber for å bevare tradisjonene, ser få unge romer på den som en mulig karrierevei eller en plattform for kulturell og sosial identitet. Når unge romer snakker om sin kultur, er de ofte mer opptatt av språk, skolegang og sosiale tradisjoner enn av musikken.

Romenes utfordringer fremstår som mer komplekse og dyptgående enn situasjonen for de andre minoritetene, blant annet på grunn av vedvarende sosial ekskludering, negative stereotypier og manglende tilgang til stabile utdannings- og arbeidsmuligheter. På mange måter speiler dette den samfunnsmessige og kulturelle situasjonen romanifolket/taterne opplevde fra mellomkrigstiden til 1970-tallet.

For at musikken skal overleve, kreves det både engasjement innad i det romske miljøet og økt anerkjennelse fra det norske kulturlivet. Romsk musikk bør inkluderes i bredere kulturpolitiske satsinger, og det må skapes konkrete muligheter for unge romer til å lære og videreføre sin musikalske arv. Dokumentasjon, formidling og bedre støtteordninger er avgjørende for å gi romske musikere en reelle muligheter i det norske kulturlivet.

Et lyspunkt i dag er lydstudioet på Romano Kher, der unge møtes hver torsdag ettermiddag for å spille inn musikk som en del av menighetsarbeidet. Musikken blir spredt i romske ungdomsmiljøer både i Norge og i utlandet og bidrar til å styrke identitet og fellesskap. Selv om romenes utfordringer skiller seg fra de andre nasjonale minoritetene, er kampen for å bevare kultur, egenart og identitet felles.

3.5. Jødisk

3.5.1. Historisk bakgrunn

Jøder har gjennom historien vært utsatt for diskriminering, ekskludering og forfølgelse i Norge. Allerede i 1687 ble jøder nektet innreise uten spesiell tillatelse, og denne ekskluderingen ble ytterligere forsterket i 1814 med jødeparagrafen i Grunnloven, som eksplisitt forbød jøder adgang til riket. Først i 1851, etter omfattende debatter i Stortinget, ble paragrafen opphevet, og jøder fikk formelt rett til å bosette seg i Norge og praktisere sin religion.

Til tross for denne juridiske endringen møtte jøder fortsatt utbredte fordommer og antisemittisme. På 1800-tallet ble de ofte fremstilt som en trussel mot norske verdier, men etablerte seg gradvis i landet. I 1892 ble Det Mosaiske Trossamfund grunnlagt i Kristiania (Oslo), etterfulgt av en synagoge i Trondheim i 1899. Likevel ble jødiske praksiser fortsatt

møtt med restriksjoner, som forbudet mot kosher-slakting i 1929 – en lov som fremdeles er gjeldende.

Under andre verdenskrig ble den jødiske befolkningen i Norge rammet av systematiske forfølgelser. 773 norske jøder ble deportert til konsentrasjonsleirer, hvor kun 35 overlevde. Deportasjonene ble organisert av Nazi-Tyskland, men norske nazister og politi deltok aktivt i gjennomføringen. Etter krigen forsøkte overlevende å gjenoppbygge sine liv og menigheter, men møtte både fordommer og en manglende anerkjennelse av den uretten de hadde lidd. Først i 2012 beklaget norske myndigheter sin rolle i deportasjonene og behandlingen av jødene i Norge Rodum og Hegtun (2012).

Selv om jødenes rettigheter og historie nå er offisielt anerkjent, viser undersøkelser at antisemittisme fortsatt er et problem. Mange jødiske nordmenn opplever hets og fordommer knyttet til sin identitet. Samtidig har økt bevissthet om jødenes historie bidratt til sterkere innsats for å bekjempe diskriminering og fremme mangfold.

3.5.2. Fornorsking og assimilering

Jøder i Norge har ikke vært utsatt for direkte fornorskingstiltak slik som samer, kvener/norskfinner, skogfinner, romanifolket og rom har, men assimilasjon har likevel vært en realitet. Integreringen i det norske samfunnet førte til at mange jødiske tradisjoner, inkludert musikk og dans, ble mindre synlige i offentligheten. Forbudet mot kosher-slakting fra 1929 er et eksempel på hvordan religiøse skikker ble begrenset gjennom lovverket, noe som påvirket muligheten til å opprettholde sentrale jødiske mattradisjoner og ritualer.

Etter Holocaust var mange norske jøder tilbakeholdne med å uttrykke sin kultur og identitet åpent, dels på grunn av frykt for fordommer og antisemittisme. Dette førte til at enkelte jødiske familier valgte å tilpasse seg majoritetssamfunnet, noe som igjen påvirket videreføringen av tradisjonelle uttrykk som musikk og dans.

3.5.3. Musikk og dans

Jødisk musikk har røtter som strekker seg tilbake til tempeltjenesten i Jerusalem, hvor sang og instrumenter som harpe, lyre og shofar ble brukt. Etter tempelets fall i år 70 e.Kr. ble musikk en sentral del av gudstjenestene i synagogene. I ortodokse menigheter synges bønner

og salmer uten instrumenter, mens reformjødedom tillater akkompagnement. I synagogen i Oslo brukes tradisjonelle melodier fra Øst- og Sentral-Europa, ofte fremført som vekselsang mellom kantoren og menigheten.

Utenfor synagogen har jødisk musikk og dans vært viktige kulturuttrykk. Klezmermusikken, en jødisk folkemusikktradisjon fra Øst-Europa, har spilt en sentral rolle i bryllup og feiringer, preget av fiolin, klarinett og trekkspill. Hora, en energisk sirkeldans, er en fast del av jødiske festligheter, hvor deltakerne beveger seg i takt til musikken mens de holder hverandre i hendene.

Jødisk musikktradisjon er mangfoldig og inkluderer også ladino-ballader fra de sefardiske jødene i Spania, samt orientalsk jødisk musikk fra Midtøsten og Nord-Afrika, som har utviklet seg i samspill med lokale musikalske tradisjoner. Denne variasjonen reflekterer den historiske spredningen av jødiske samfunn og deres evne til å bevare sin identitet gjennom musikken, samtidig som de har tilpasset seg sine omgivelser.

Det har til alle tider vært mange dyktige musikere i de jødiske miljøene og det å ha musikk som levevei har vært høyere ansett her enn i de fleste vestlige samfunn. Mange av historiens største instrumentalister og komponister i mange sjangre har vært jøder, og de har fostret uttallige dyktige vestlig-klassiske orkestermusikere.

Flere av Norges fremste musikere har også hatt jødisk bakgrunn. Blant dem er fiolinisten og tidligere konsertmester i Oslo-Filharmonien, Ernst Glaser, samt pianisten Robert Levin, som også var den første rektoren ved Norges Musikkhøgskole. Andre sentrale navn inkluderer komponist og dirigent Issay Dobrowen, samt pianist og komponist Mathilde Berendsen Nathan. Også neste generasjon har satt sitt preg på norsk musikkliv, med Glasers barn – konsertpianist Liv Glaser og cellist Ernst Simon Glaser – som markante utøvere.

Det finnes få spor igjen av den tradisjonelle jødiske musikken som ble spilt og tradert i Norge før krigen og de fleste tradisjonsbærerne for musikk- og dans kom aldri hjem etter Holocaust. Også bærerne av musikktradisjonen i synagogene ble borte, og musikken som trengtes til de religiøse seremoniene måtte settes sammen på nytt.

Etter krigen har norske musikere formidlet den tradisjonelle klezmermusikken i Norge. Eksempler på dette er Bente Kahan, Gjertrud Økland, Georg Reiss, Solfrid Molland og Urban Tunéll Klezmerband. I tillegg har utenlandske klezmerband spilt i Norge både for de jødiske miljøene, men også på allmenne kulturhus og festivaler.

Det er en kulturell oppvåkning blant unge norske jøder og konserter og kulturelle arrangementer er viktige identitetsmarkører og bidrar til å styrke fellesskapet blant norske jøder. Før jul i 2024 ble det arrangert en stor lukket dansefest der flere hundre unge jøder fra Norden møttes for å danse til tradisjonell jødisk musikk.

3.5.4. Nåværende situasjon og utfordringer

Jødisk kultur og musikk i Norge står i dag overfor både utfordringer og muligheter. Selv om interessen for jødiske musikktradisjoner har økt i enkelte miljøer, er det fortsatt utfordringer knyttet til synlighet og videreføring. Som hos de andre nasjonale minoritetene finnes det få offentlige arenaer der jødiske musikk- og dansetradisjoner aktivt praktiseres, og de videreføres i stor grad innenfor lukkede fellesskap som synagogen og private arrangementer.

En annen utfordring er at mange unge jøder i Norge har et fjernt forhold til sin musikalske arv. Klezmermusikken har fått en viss oppblomstring, særlig i kunstneriske miljøer, men mye av denne interessen kommer utenfra det jødiske samfunnet. Samtidig har jødiske religiøse musikktradisjoner forblitt innenfor menighetene og har ikke fått samme synlighet i norsk kulturliv. Dette gjør at deler av den jødiske musikkarven står i fare for å bli mer en historisk gjenstand enn en levende tradisjon.

Den økende politiseringen av jødisk identitet, særlig i lys av den internasjonale situasjonen, har også skapt utfordringer for synligheten av jødisk kultur i Norge. Etter Israels krigføring i Gaza har det vært en økning i antisemittiske holdninger og angrep mot jødiske samfunn i Europa, inkludert Norge. Dette har ført til en større tilbakeholdenhet blant norske jøder med å synliggjøre sin kultur, samtidig som debatten om hvorvidt jødiske kulturuttrykk bør få en større plass i det offentlige rom, har blitt mer kompleks.

Dette reiser viktige spørsmål om hvordan jødisk kultur, inkludert musikk og dans, kan styrkes som en del av norsk kulturarv. På den ene siden kan økt synlighet bidra til å motvirke

stigmatisering og fremme forståelse, mens det på den andre siden kan føre til ytterligere polarisering i en allerede spent situasjon. Dette er dilemmaer som både det jødiske samfunnet og norske kulturinstitusjoner må forholde seg til fremover.

4. Organisering

Norske nasjonale minoriteter har en rekke organisasjoner, institusjoner og enkeltpersoner som arbeider for å bevare og videreføre deres kulturarv, inkludert musikk og dans. Likevel er det en tydelig mangel på helhetlige strukturer og opplæringsarenaer som kan sammenlignes med de som eksisterer for eksempel for norsk folkemusikk. Mens norsk folkemusikkfelt har etablerte institusjoner som Norsk Ungdomslag, FolkOrg, Riksscenen og Norsk senter for folkemusikk og folkedans, er arbeidet med musikk og dans innenfor de nasjonale minoritetene ofte mer fragmentert. Dette gjør at videreføringen av tradisjonene ofte er avhengig av ildsjeler og enkeltpersoners innsats, snarere enn institusjonelle ordninger.

4.1. Organisasjoner, museer og kulturinstitusjoner

Hver av de nasjonale minoritetene har sine egne organisasjoner, museer og kulturinstitusjoner, men det er store variasjoner i hvor omfattende disse strukturene er:

- **Kvenene/norskfinnene** har flere organisasjoner, inkludert Kvensk Finsk Riksforbund, Norsk Kveners Forbund og Kven Østlandet, samt en ungdomsorganisasjon. De har også en sterk tilstedeværelse i museums- og institusjonslandskapet, representert ved Vadsø Museum, Nordreisa Kvenmuseum, Tromsø Museum, Gjenreisningsmuseet i Hammerfest, Alta Museum, Nord-Troms Museum og Senter for Nordlige Folk. I tillegg finnes Kvensk Institutt, Kvenkultursenteret Halti og flere språksentre med kvensk fokus.
- **Skogfinnene** organiserer seg gjennom Skogfinneforeningen, Skogfinske interesser i Norge og Finnsam (Finnbygder i samverkan), samt en nyopprettet ungdomsorganisasjon. De har Norsk Skogfinsk Museum, som blant annet administrerer og driver ulike finnetorp og Abborhøgda (Fortidsminneforeningen) som sentrale institusjoner og er også representert ved Glomdalsmuseet. Høsten 2025 åpner Norsk Skogfinsk Museum sitt nye museumsbygg på Svullrya.

- **Romene** har i utgangspunktet Romsk Råd som organisasjon, men storfamilienes råd er fortsatt viktigst sammen med menighetens råd. Romenes kultur- og ressurscenter, Romano Kher åpnet i 2018. I tillegg har HL-senteret (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter) en betydelig samling og dokumentasjon om romsk historie og kultur.
- **Romanifolket/taterne** er representert av Taternes Landsforening og Landsorganisasjonen for Romanifolket og en rekke mindre foreninger. Deres kultur og historie dokumenteres blant annet ved Glomdalsmuseet og Halden museum.
- **Jødene** har Det Mosaiske Trossamfund som sin viktigste organisasjon, i tillegg til jødiske menigheter i Oslo og Trondheim. De er også representert ved HL-senteret, som har en sentral rolle i dokumentasjonen av jødisk historie i Norge.

Selv om alle minoritetene har organisasjoner og institusjoner knyttet til sin kulturarv, varierer omfanget betydelig og organisasjonene og institusjonene har svært forskjellig fokus.

Kvenene har en relativt godt utbygget institusjonell infrastruktur med flere museer og kultur- og språksentre. Etter tyskernes totale nedbrenning av kvenske områder i 1944 og 1945 er det lite materiell kulturarv å jobbe med, men desto større fokus på språk. Romene og romanifolket/taterne har færre etablerte arenaer for dokumentasjon og videreføring av sine tradisjoner. Muligheten til å fokusere fullt ut på språk, musikk og dans begrenses så lenge grunnleggende rettigheter og bredere anerkjennelse av deres kultur ikke er sikret. Jødene har flere institusjoner, men møter utfordringer knyttet til synlighet og sikkerhet. Disse forskjellene påvirker hvordan hver minoritet kan bevare og videreføre sin musikk- og kulturtradisjon, og understreker behovet for tilpassede tiltak fremfor en ensrettet kulturpolitikk.

5. Kulturpolitikk og institusjonelle utfordringer

5.1. Manglende institusjoner for musikk og dans

Til tross for at flere av de nevnte institusjonene arbeider med å formidle nasjonale minoriteters kultur, finnes det ingen dedikerte musikk- og danseorganisasjoner som har som

hovedformål å videreføre deres musikalske tradisjoner. Enkelte museer integrerer musikk og dans i sine utstillinger eller arrangerer sporadiske konserter og forestillinger, men det finnes ingen strukturer som kan sammenlignes med FolkOrg, Norsk Ungdomslag, Norsk senter for folkemusikk og folkedans, Riksscenen eller Norsk Folkemusikklag – institusjoner som har spilt en avgjørende rolle i bevaring, utvikling og rekruttering innen norsk folkemusikk.

Innenfor norsk folkemusikk er det også en sterk lokal tilstedeværelse gjennom en rekke frivillige lag og regionale miljøer som viderefører tradisjonene. Folkemusikkmiljøet har vært dyktig til å skape møteplasser der musikken overføres på tvers av generasjoner og ferdighetsnivåer. Slike miljøer er avgjørende for at immateriell kulturarv skal overleve, ettersom tradisjoner opprettholdes gjennom samspillet mellom amatører og profesjonelle, unge og eldre (Brimi et al., 2024, s. 4).

Selv innen det norske folkemusikkmiljøet pekes det på utfordringer knyttet til "hvite flekker" på kartet – områder der frivillighet, rekrutteringstiltak og læringsarenaer er svakt utviklet, noe som svekker tradisjonenes overlevelse (Brimi et al., 2024, s. 7). For de nasjonale minoritetene er imidlertid utfordringen mye mer grunnleggende: Her finnes ofte ikke noe kart i det hele tatt. Det eksisterer ingen organiserte strukturer som systematisk jobber med videreføring av deres musikk- og dansetradisjoner. Uten etablerte arenaer for læring og praksis blir overleveringen i stor grad overlatt til enkeltpersoners innsats og uformelle nettverk, noe som gjør tradisjonene sårbare – spesielt ettersom antallet tradisjonsbærere stadig minker.

Ildsjelene spiller en avgjørende rolle i å holde minoritetenes musikktradisjoner levende, og deres innsats bør verdsettes og støttes. Men uten en større institusjonell ramme forblir imidlertid tradisjonene skjøre og avhengige av enkeltindividers engasjement. Selv om enkelte lokale initiativer finnes, mangler det en samlende plattform som kan sikre kontinuitet, tilgjengelighet og rekruttering av nye utøvere. Uten en mer systematisk tilnærming står mange av minoritetenes musikk- og dansetradisjoner i fare for å forsvinne i det norske kulturlandskapet.

5.2. Manglende utdanningstilbud

En av de mest påfallende forskjellene mellom norsk folkemusikk og musikken til de nasjonale minoritetene er deres tilstedeværelse i utdanningssystemet. Norges musikkhøgskole

etablerte i 1995 en egen studieretning for norsk folkemusikk, og siden den gang har over 50 folkemusikere blitt utdannet innen ulike instrumenter og vokaltradisjoner. Til tross for denne utviklingen har ingen studenter blitt tatt opp med joik eller musikk fra nasjonale minoriteter som hovedområde.

I tillegg har Ole Bull-akademiet på Voss og folkemusikkstudiet ved Universitetet i Sørøst-Norge på Rauland vært sentrale utdanningsarenaer for norsk folkemusikk. Disse institusjonene har i flere tiår utdannet nye generasjoner av folkemusikere og har bidratt til både rekruttering og videreføring av tradisjoner. De har også fungert som viktige møteplasser mellom utøvere, noe som har styrket miljøene og sikret en levende tradisjon. Ingen tilsvarende utdanningsprogrammer eksisterer for musikken til de nasjonale minoritetene.

Kulturskolene, som utgjør en viktig arena for barn og unge som ønsker å utvikle sine musikalske ferdigheter, har også begrensede tilbud innen minoritetsmusikk. Et unntak er kvensk musikk, hvor kulturskoler i blant annet Tromsø og Porsanger har opprettet egne tilbud. Rammeplanen for kulturskolene slår fast at «*En forutsetning for at samer og nasjonale minoriteter skal ha en levende kultur, er at kunst- og kulturuttrykk blir videreført til kommende generasjoner*» (Kulturskolerådet, 2025). Likevel er det uklart i hvor stor grad dette faktisk følges opp i praksis.

Sommerkurs og helgesamlinger har vist seg å være avgjørende for rekrutteringen og videreføringen av norsk tradisjonsmusikk og -dans. Samlinger som Strunkeveko i Valdres har blitt viktige møteplasser der barn og unge fra ulike tradisjonsområder kan lære av sentrale tradisjonsbærere gjennom korte, intensive kurs. Enda viktigere er kanskje det sosiale fellesskapet disse kursene skaper, som gir unge utøvere en følelse av tilhørighet og motivasjon til å videreføre tradisjonene (Brimi et al., 2024, s. 20). Mange av dagens profesjonelle folkemusikere og dansere fikk sin første store inspirasjon gjennom slike kurs.

For de nasjonale minoritetene finnes det derimot få eller ingen tilsvarende arenaer. Det er derfor et stort behov for forutsigbare tilskuddsordninger som kan sikre stabile og trygge rammer for sommerkurs og helgesamlinger også for minoritetsmusikk og -dans. Uten slike møteplasser blir det langt vanskeligere for unge å komme i kontakt med sine musikalske røtter og videreføre tradisjonene inn i nye generasjoner.

5.3. Historiefortelling og synlighet i utdanning og offentlig kultur

I de siste tiårene har det vært en økende bevissthet rundt Norges ansvar for å rette opp tidligere urett mot nasjonale minoriteter. Det samiske løftet, som blant annet har inkludert større synlighet i læreplaner, styrking av samisk språk og kultur i skolen, samt en økt tilstedeværelse i det offentlige rom, kan tjene som et eksempel på hvordan kulturformidling kan bidra til anerkjennelse og revitalisering.

For Norges nasjonale minoriteter har imidlertid dette løftet vært langt svakere. Selv om det finnes sporadiske tiltak for å formidle minoritetenes historie og kultur i skolen, gjenstår mye arbeid for at denne kunnskapen skal bli en naturlig del av norsk historieundervisning og allmennkunnskap.

I grunnskolen kunne man inkludert små, men symboltunge elementer i undervisningen. Norske barn kunne f.eks fått lov til lære å telle til ti på romanès, synge en tater vise eller lære en kvensk regle, slik de i dag lærer samiske ord og uttrykk. Romske ungdommer vi har møtt fortalte at en slik liten flik av kulturkunnskap til alle kunne gi dem en større følelse av stolthet over egen kultur, samtidig som det gir majoritetsbefolkningen en grunnleggende forståelse av at Norge har en flerkulturell historie.

På samme måte kan kulturarven til minoritetene synliggjøres på offentlige arenaer. Kulturinstitusjoner som teatre, museer, festivaler og konserter har mulighet til å inkludere minoritetskulturene som en naturlig del av norsk scenekunst og kulturformidling. Dette kan skje gjennom teaterforestillinger på minoritetsspråk, musikk- og danseoppsetninger basert på minoritetstradisjoner, samarbeidsprosjekter med minoritetskunstnere og en større tilstedeværelse i det nasjonale repertoaret.

Den 2. juni 2023 var en stor dag for samene, kvenene/norskfinnene, skogfinnene og hele Norges befolkning. Da ble Sannhets- og forsoningskomiteens rapport lest i sin helhet fra hovedscenen på Nationaltheatret og sendt direkte på NRK.

5.4. Synlighet i media og behovet for forbilder

Mediene spiller en avgjørende rolle i å synliggjøre og normalisere kulturelle uttrykk, men musikken og dansen til de nasjonale minoritetene har i stor grad vært usynlig på nasjonale plattformer. NRK har et særlig ansvar for å formidle og arkivere denne kulturarven, men

dekningen har vært begrenset. Økt mediefokus kan ikke bare bidra til større bevissthet om minoritetenes musikktradisjoner, men også gi unge forbilder å identifisere seg med. Når barn og unge ser musikere og dansere fra sin egen bakgrunn i offentlige kanaler, styrker det følelsen av tilhørighet og inspirasjonen til å videreføre tradisjonene.

I dag er det i stor grad ildsjeler som driver arbeidet med å bevare og videreføre minoritetsmusikk, men uten synlighet og systematisk støtte forblir dette arbeidet sårbart. NRK og andre nasjonale kulturaktører kan spille en avgjørende rolle i å styrke minoritetenes musikalske økosystem ved å løfte frem artister, dokumentere tradisjoner og gi minoritetsmusikken en mer naturlig plass i norsk offentlighet.

De siste årene har NRK finansiert og vist flere dokumentarer som viser minoritetenes kultur og historie på sine flater. Eksempel på dette er “Folket som forsvant” - om de båtreisende, “Fremmed blod” - om skogfinske røtter, “Ikke spør om det” med norske Rom og nettsiden NRK Kvensk f.eks med årlig Kvensk Nyttårstale fra leder av Norske Kveners Forbund.

5.5. Festivaler og kulturelle møteplasser

Festivaler og andre arrangementer er viktige arenaer for synliggjøring, formidling og videreføring av musikk og dans. Likevel er de nasjonale minoritetenes tilstedeværelse på eksisterende allmenne møteplasser fragmentert. De kvenske miljøene er blant de mest synlige med festivaler som Kvenfestivalen – Kväänifestivaali, Paaskiviikko og Kipparinfestivaali. Skogfinnene har Finnskogdagene på Svullrya og Tolvmannadagen på Riksscenen. Romani/tater-miljøet har en årlig konsert før jul på Glomdalsmuseet og tradisjonelle markedsdager som Milla-martnan. Jødene arrangerer Jødiske kulturdager i Oslo og Romene feirer Romsk dag 8. april på Romano Kher.

Den eneste rene musikkfestivalen tilknyttet en nasjonal minoritet ser ut til å være Yagori Gypsy Music Festival. Denne er drevet av én enkelt familie, Bielenberg, noe som understreker hvor sårbare slike initiativer er når de ikke støttes av mer stabile strukturer. Til sammenligning har norsk folkemusikkfelt en rekke etablerte festivaler, som Folkelarm, Landskappleiken, Landsfestivalen, Dans Dans Dans, Folkemusikkveka, Førdefestivalen, Telemarkfestivalen og Jørn Hilme-stevnet, alle med tydelige rammer for videreføring, rekruttering og utvikling.

I tillegg har Den kulturelle skolesekken (DKS) enkelte turneer med innhold knyttet til nasjonale minoriteter, men dekningen er ujevn. I 2023 rapporterte Kulturtanken at alle regionene presenterte innhold relatert til nasjonale minoriteter, men at omfanget var svært ulikt og geografisk avgrenset. Rapporten for 2022 viser også at det er uklart hvorvidt alle de fem minoritetene faktisk var representert i det nasjonale tilbudet. Dette innebærer at barn og unge i Norge i stor grad er prisgitt hvor de bor når det gjelder muligheten til å lære om minoritetsmusikk og -kultur.

Akkurat som det norske folkemusikkfeltet har påpekt at DKS har et ansvar for å sikre jevnlig formidling av folkemusikk og folkedans til alle barn (Brimi et al., 2024, s. 20), er det avgjørende at også musikken og dansen til de nasjonale minoritetene blir en integrert del av denne satsingen. Uten nasjonale føringer som sikrer en systematisk og likeverdig representasjon, risikerer man at enkelte minoriteters musikk og dans forblir usynlig i det norske skoleverket og kulturlivet.

5.6. Fravær av helhetlige strukturer

En av de største utfordringene for de nasjonale minoritetenes musikk- og kulturuttrykk er fraværet av varige strukturer som sikrer kontinuitet og videreføring. Initiativene som eksisterer – enten det gjelder festivaler, kulturskoletilbud eller DKS-turneer – er ofte enkeltstående prosjekter, uten langsiktig finansiering eller institusjonell forankring. Dette gjør arbeidet sårbart og sterkt avhengig av enkeltpersoners innsats, noe som skaper usikkerhet rundt videreføringen av tradisjonene.

Kvenene er igjen et unntak, med kulturinstitusjoner som Kvääniteatteri (kventeater), Itu teatteriforeeninki (frivillig teaterorganisasjon) og Karhutanssi Dance Company (kvensk dansekompani) som er under etablering. De andre minoritetene har også dyktige kunstnere, skuespillere, dansere og musikere, men de mangler lignende institusjonelle plattformer for å samle og utvikle sitt kunstneriske uttrykk.

Selv om det finnes en økende interesse blant unge og mangeårig innsats fra ildsjeler, gjenstår betydelige utfordringer. Tradisjonsbærere spiller en avgjørende rolle i bevaringen av minoritetskultur, men i mangel av formelle opplæringsarenaer blir videreføringen

uforutsigbar og i stor grad avhengig av familier og lokale initiativ. Mange unge ønsker å gjenoppdage sin musikalske arv, men møter barrierer i form av manglende ressurser, undervisningstilbud og synlige miljøer.

Dersom musikken og dansen til de nasjonale minoritetene skal ha en reell fremtid i Norge, kreves det en systematisk satsing på utdanning, synlighet og finansiering. Uten en mer helhetlig tilnærming risikerer man at disse tradisjonene forblir marginaliserte og gradvis forsvinner. Det er ikke bærekraftig å investere i stadig nye kulturhusbygg, og det er ikke grunnlag for at dagens organisasjoner kan bære ansvaret for å finansiere og drifte store kulturinstitusjoner og formidlingsarenaer. Modellen fra *Latjo Drom* (den permanente utstillingen om romanifolkets historie som var en sentral del av den kollektive erstatningen til taterne etter NOUen fra 2015, *Assimilering og motstand*), hvor de fleste ansatte ved museet ikke selv har reisende bakgrunn, er også et perspektiv som flere av informantene har fremhevet.

Også her har kvenene kommet med et eksempel til etterfølgelse: Teateret ønsker ikke et eget hus, men reiser dit folk vil se stykkene deres. De ansatte skuespillerne kan bo der de vil og møtes til intensiv produksjon hos samarbeidspartnere. Teateret har også en svært komprimert administrasjon og har åremålskontrakt med teatersjef som igjen velger sitt faste ensemble for sin periode.

De store nasjonale institusjonene i Norge må også i større grad ta ansvar og inkludere minoritetskulturene i sitt repertoar. Kunne man oppfordret og inspirert Den Norske Opera & Ballett til å sette opp en kvensk opera på Scene 3 i løpet av de neste 20 årene? Kunne man forventet at sigøynerscenen i *Carmen* ved neste oppføring får en troverdig og respektfull tolkning med romske aktører i førersetet? Eller at Operaen i Kristiansund lager et stykke om naboen Svanviken mens det ennå finnes tidsvitner? Skal minoritetskulturene virkelig bli en integrert del av Norges kunst- og kulturliv, må de også gis plass på de største scenene.

5.7. Kulturfinansiering og støtteordninger

Til tross for økende anerkjennelse av kulturelt mangfold i Norge, forblir minoritetsmusikk i stor grad usynlig i norsk kulturpolitikk og finansiering. Den har i liten grad vært inkludert i nasjonale satsinger på kulturarv og kulturformidling, noe som både skyldes en historisk

marginalisering av disse gruppene og en snever definisjon av norsk kulturarv – hvor tradisjonell norsk folkemusikk, klassisk musikk og samtidsmusikk har fått hovedfokus.

Fraværet av systematisk støtte og synlighet i kulturpolitikken har ført til at minoritetsmusikk sjelden blir presentert på større kulturarenaer, festivaler og i offentlig kunst- og kulturformidling. Samtidig finnes det få institusjoner som samler inn, forsker på eller dokumenterer disse musikktradisjonene. Dette skaper en selvforsterkende sirkel: Uten økonomisk støtte og institusjonell forankring forblir musikken marginalisert, og manglende representasjon i kultursektoren bidrar til inntrykket av at den ikke er en del av Norges felles kulturarv.

5.8. Begrenset tilgang til kulturfinansiering

Tilgang til finansiering er avgjørende for å bevare og videreutvikle minoritetsmusikk, men dagens støtteordninger er i liten grad tilpasset behovene til disse miljøene. Den offentlige finansieringen av musikkfeltet i Norge er skjevt fordelt: Over 90 prosent av tilskuddsmidlene går til orkestre og institusjoner som primært framfører europeisk kunstmusikk, mens kun rundt 4 prosent går til sjangre som tradisjonsmusikk, jazz, populærmusikk og verdensmusikk (Brimi et al., 2024, s. 31). Dette gjør det utfordrende for musikalske tradisjoner utenfor den klassiske musikken å få økonomisk støtte og institusjonell anerkjennelse.

For de nasjonale minoritetenes musikktradisjoner forsterker denne skjevfordelingen en allerede eksisterende marginalisering. Flere strukturelle barrierer gjør det vanskelig å få tilgang til nødvendig økonomisk støtte:

1. **Kulturfinansieringen prioriterer etablerte sjangere**

Norsk kulturfinansiering har historisk vektlagt klassisk musikk, samtidsmusikk, kirkemusikk, kormusikk, jazz og norsk folkemusikk. Populærmusikk har man historisk sett tenkt skulle kunne finansiere seg selv, mens minoritetsmusikk av alle slag har blitt behandlet som noe perifert. Dette henger sammen med en kulturpolitisk tradisjon hvor nasjonsbygging har vært sentralt, og hvor "norske" kulturuttrykk har blitt prioritert fremfor kulturelle uttrykk blant annet fra nasjonale minoriteter.

2. **Strengt søknadskrav skaper barrierer**

Mange støtteordninger har kompliserte søknadsprosesser og stiller strenge krav til dokumentasjon av kvalitet og profesjonalitet, noe som er en stor utfordring for sjangre

som ikke følger tradisjonelle utdanningsspor. De nasjonale støtteordningene har også krav til rapportering og regnskap på et nivå som viser seg å være vanskelig oppnå for de innvalgte og ubetalte tillitsvalgte i minoritetsorganisasjonene eller kasserer i den lokale foreningen som ønsker å lage et arrangement.

3. **Finansieringsordningene er ikke tilpasset minoritetenes behov**

Mange minoritetsmusikere opererer i små miljøer uten tilgang til store konsertarenaer eller kommersielle markeder. Dagens støtteordninger krever for de fleste sjangre at det budsjetteres med godt billettsalg og billettinntekter, noe som i utgangspunktet er utfordrende å oppnå for disse musikkuttrykkene.

Dersom minoritetsmusikken skal ha en reell plass i norsk kulturliv, er det nødvendig med en bredere forståelse av hva som utgjør kulturarv, støtteordninger som tar høyde for de unike utfordringene som minoritetsmiljøene står overfor og helst dedikerte veiledere fra støtteordningene som kan få søkerne over den første kneika.

5.9. Digitalisering og dokumentasjon av minoritetsmusikk

Bevaring og videreføring av musikk- og dansepraksiser blant de nasjonale minoritetene i Norge har lenge vært utfordrende. Mangelen på systematiske arkiver og helhetlig dokumentasjon har ført til at mye av denne kulturarven enten har gått tapt eller forblitt utilgjengelig for musikere, forskere og kulturformidlere. Innsamlingen har ofte vært sporadisk, fragmentert og uten nødvendig metadata, noe som gjør materialet vanskelig å identifisere og videreføre.

Teknologiske fremskritt gir imidlertid nye muligheter for digitalisering, restaurering og arkivering av musikktradisjoner. Men dette arbeidet haster – mange av tradisjonene lever kun i minnene til eldre generasjoner, og uten en koordinert innsats står vi i fare for å miste en sentral del av Norges kulturelle mangfold.

For å sikre at minoritetsmusikken bevares, er det behov for en felles plattform hvor tradisjoner kan arkiveres, deles og videreføres. Dette krever et samarbeid mellom minoritetenes egne miljøer, forskningsinstitusjoner, kulturmyndigheter og arkiver. I tillegg er det viktig å utvide søket etter dokumentasjon, ettersom mye av materialet kan finnes i uventede kilder. En informant fant for eksempel referanser til romani/tater-musikk i

Asbjørnsen og Moe sine skrifter, noe som tyder på at minoritetsmusikk kan være feilregistrert eller plassert i arkiver som ikke primært fokuserer på musikk.

En mer omfattende og systematisk innsamlingsstrategi, som inkluderer folkemusikkarkiver, historiske samlinger og muntlige kilder, vil derfor være avgjørende for å sikre at denne musikken ikke forsvinner. Det er også nødvendig med en aktiv innsats for å tilgjengeliggjøre materialet gjennom digitale løsninger, slik at nye generasjoner kan lære om, lytte til og videreføre denne delen av kulturarven.

6. Tiltak og anbefalinger

For at musikken til de nasjonale minoritetene i Norge skal bevares, videreføres og utvikles, kreves en helhetlig innsats fra kulturmyndigheter, utdanningsinstitusjoner og minoritetenes egne musikkmiljøer. De eksisterende utfordringene knyttet til synlighet, finansiering, utdanning og dokumentasjon kan ikke løses isolert, men må møtes med samordnede tiltak på tvers av sektorer. Nedenfor presenteres konkrete anbefalinger for hvordan minoritetenes musikktradisjoner kan styrkes og gis en naturlig plass i norsk kulturliv.

6.1. Opprettelse av nasjonale og regionale ressursentre for minoritetsmusikk

Nasjonale minoriteters musikk har i liten grad hatt dedikerte ressursentre som jobber systematisk med innsamling, undervisning og formidling. Det bør opprettes nasjonale og regionale sentre med ansvar for:

- Opplæring og utviklingsmuligheter for unge musikere.
- Dokumentasjon, arkivering og digitalisering av minoritetsmusikk.
- Samarbeid med akademiske institusjoner om forskning og utvikling.
- Koordinering av nettverk mellom minoritetenes egne miljøer og den norske kultursektoren.
- Formidling av musikk og utøvere

Et slikt ressurscenter kan bygge på erfaringer fra eksisterende musikk- og danseinstitusjoner, men med et tydelig fokus på minoritetsmusikk. Særlig viktig blir det å besette aktuelle stillinger med folk fra minoritetsgruppene.

6.2. Økt finansiering til forskning og dokumentasjon

Mye av minoritetenes musikktradisjoner er muntlig overlevert og står i fare for å gå tapt uten en målrettet innsats for dokumentasjon og forskning. Det bør derfor satses på:

- Opprettelse av et nasjonalt arkiv for minoritetsmusikk, initiert og støttet av staten.
- Digitalisering av eksisterende opptak og innsamlet materiale, med et felles digitalt publiseringssystem som gjør innholdet lett tilgjengelig.
- Økt forskningsinnsats og flere stipendordninger for doktorgrads- og postdoktorprosjekter knyttet til minoritetsmusikk.

6.3. Inkludering av minoritetsmusikk i utdanningssystemet

For at minoritetsmusikken skal bli en naturlig del av norsk kulturliv, må den innlemmes i det offentlige utdanningssystemet på alle nivåer. Det kan gjøres gjennom

- Inkludering av minoritetsmusikk i læreplanene og lærerutdanningen fra barnehage til høyere utdanning, på lik linje med norsk folkemusikk og joik.
- Opprettelse av studielinjer for minoritetsmusikk ved Norges musikkhøgskole, Ole Bull-akademiet, Norges Arktiske Universitet og/eller Universitetet i Sørøst-Norge (Rauland).
- Styrking av forskningen på feltet gjennom økt bevisstgjøring i UH-sektor samt etablering av egne forskningsprogrammer.
- Integrering av minoritetsmusikk i kulturskolenes undervisningstilbud.
- Utvikling av oppdaterte lærebøker og undervisningsressurser som inkluderer minoritetenes musikk og dans.

Hvis minoritetsbarn og -ungdom ikke får møte sin egen musikktradisjon i utdanningsløpet, blir det langt vanskeligere å videreføre disse kulturuttrykkene.

6.4. Utvikling av festivaler, møteplasser og sommerkurs

Festivaler, kurs og møteplasser spiller en avgjørende rolle i å skape synlighet og fellesskap, men minoritetenes musikk er i dag sterkt underrepresentert på slike arenaer. Det bør satses på:

- Styrking av eksisterende festivaler for å gi minoritetsmusikk en mer sentral plass.
- Opprettelse av nye festivaler og arrangementer med minoritetsmusikk som hovedfokus.
- Økonomisk støtte til helgekurs og sommerkurs for barn og unge, etter modell av Strunkeveko og typer samlinger i det norske folkemusikkmiljøet.

Her kan det også trekke fram hva festivaler som Riddu Riddu, Markomeannu, Påskefestivalen og Sami Music Week har hatt å si for samisk musikk og kultur de siste årene. Et tilsvarende løft kan skapes også for andre minoriteter med langsiktig satsing og økonomi til å lage gode årlige festivaler.

6.5. Bevisstgjøring og synlighet

For å styrke minoritetsmusikkens posisjon i Norge må det jobbes aktivt med økt synlighet i kultursektoren og media. NRK og andre statlig støttede medieaktører bør løfte fram minoritetsmusikken som en integrert del av Norges kulturarv.

Den Kulturelle Skolesekken, som gjennomfører årlige kunstnermøter med alle barn i Norge bør bli mer bevisst på musikk og dans fra nasjonale minoriteter. Nyproduksjon av flere DKS-turneer fra de nasjonale minoritetene bør prioriteres for å sikre at alle barn får kjennskap til denne delen av norsk kulturarv.

Det bør stilles krav til kulturinstitusjoner alle steder og innenfor alle kunstformer og sjangre om å øke egen kompetanse på minoritetenes kunst og kultur og øke fokuset på å vise fram kunst og kulturuttrykk med basis i disse kulturene. I veldig mange av bakgrunnsintervjuene blir vi minnet på viktigheten av at minoritetene selv må bli tatt med på de viktigste avgjørelsene i alle deler av prosessen for at sluttproduktet skal oppnå ønsket kvalitet og virkning.

6.6. Generelle og spesifikke støtteordninger

Kulturdirektoratet forvalter følgende tilskuddsordninger som skal bidra til å styrke arbeidet med de nasjonale minoritetenes kultur og språk:

Post 70, Nasjonale minoriteter

- Prosjekttilskudd til nasjonale minoriteter
- Driftstilskudd til organisasjoner for nasjonale minoriteter

Ramme: 12 001 000 kr

Post 73, Kvensk språk og kvens og norskfinsk kultur.

- Nasjonalt driftstilskudd til kvensk språk og kvensk/norskfinsk kultur
- Prosjekttilskudd til kvensk språk og kvensk/norskfinsk kultur

Ramme: 21 351 000 kr

Post 75, Den kollektive oppreisningen for romanifolket/taterne

- Den kollektive oppreisningen til romanifolket/taterne
- Møteplasser og kulturarenaer for romanifolket/taterne

Ramme: 5 825 000 kr

I tillegg er alle støtteordningene med penger fra Norsk Kulturfond, som vurderes av Kulturrådet og administreres av Kulturdirektoratet, i utgangspunktet åpne for søkere fra alle i hele landet. Det samme gjelder for Statens kunstnerstipend, Fond for lyd og bilde og Fond for utøvende kunstnere, osv.

For at situasjonen for nasjonale minoriteters musikk og dans skal kunne bedres er det behov for at de særlige støtteordningene beholdes og økes betraktelig og at de generelle støtteordningene bedre blir gjort tilgjengelig for søkere fra de nasjonale minoritetene.

Erfaringene fra Kulturrådets store mangfoldssatsing de siste årene kan sannsynligvis overføres med stort hell også til nasjonale minoriteter. Stikkord er informasjon, veiledning og mentoring og forenklete startprosjekt med forenklete skjemaer og forenklet rapportering.

Et stort løft for de nasjonale minoritetene ville vært å opprette en egen pott innenfor Statens kunstnerstipend, slik folkekunstnere i sin tid fikk sin egen dedikerte pott som fortsatt administreres fra Senter for folkemusikk og folkedans i Trondheim. For voksne minoritetskunstnere og tradisjonsbærere ville dette gitt en økonomisk trygghet og

anerkjennelse som sikret utvikling av kunstnerskapet og bedre muligheter for å føre arven videre. For unge kunstnere ville det være til stor inspirasjon og ville kunne lage en veldig god start på en lang karriere.

6.7. Sikring av infrastruktur for arkivering og tilgjengeliggjøring

For at minoritetsmusikk skal kunne bevares og videreføres, må infrastrukturen for arkivering og tilgjengeliggjøring styrkes. Det bør etableres:

- Et nasjonalt fagsystem for arkivering av minoritetsmusikk.
- Et nytt felles digitalt publiseringssystem for arkiver som kan erstatte dagens FIOLO og gjøre arkivarens arbeid lettere og muliggjøre tilgjengelig for forskere, musikere og allmennheten.
- Økte ressurser til eksisterende musikkarkiver for innsamling, digitalisering og formidling.

Dersom staten ikke tar ansvar, står vi i fare for å miste en verdifull del av Norges kulturarv.

7. Riksscenen som en plattform for minoritetsmusikk og -dans

7.1. Riksscenes rolle

Siden åpningen i 2010 har Riksscenen – nasjonal scene for folkemusikk og folkedans – vært en sentral arena for formidling av både norsk og internasjonal folkemusikk. Den har spilt en viktig rolle i synliggjøringen av joik og samisk musikk, samtidig som den har gitt plass til musikk fra de nasjonale minoritetene gjennom ulike konserter og arrangementer. På denne måten har Riksscenen bidratt til å øke både tilgjengeligheten og anerkjennelsen av disse tradisjonene.

Likevel har satsingen på minoritetsmusikk vært ujevn, ofte avhengig av enkeltstående prosjekter og kunstnere snarere enn en helhetlig strategi. Selv om flere minoritetsmusikere har opptrådt på Riksscenen og at Riksscenen har initiert samarbeidprosjekter med enkeltkunstnere og interesseforeninger, har det manglet en langsiktig plan for systematisk

utvikling og formidling av deres musikktradisjoner. Uten en forpliktende strategi og stabil finansiering forblir dette feltet sårbart og personavhengig, noe som gjør det utfordrende å sikre kontinuitet, rekruttering og videreføring av tradisjonene.

7.2. Hva har fungert – og hva må styrkes?

Riksscenen har demonstrert hvordan målrettet og langsiktig innsats kan bidra til å styrke og revitalisere et musikkfelt. Først og fremst gjelder dette den norske folkemusikken og dansen, men et mer relevant eksempel arbeidet med det samiske over snart 15 år.

Riksscenen har bidratt til at samisk musikk inkludert joik har blitt en mer anerkjent og synlig del av det norske musikklandskapet. Dette har vært mulig gjennom en rekke tiltak, inkludert:

- En jevnlig konserttrekke med fokus på joik.
- Talentutviklingstiltak for unge samiske musikere.
- Samarbeid med samiske institusjoner og festivaler.
- Økt synlighet i offentligheten gjennom konserter og medieoppslag.
- Årlig storsatsing med samisk musikk i forbindelse med Samefolkets dag 6. februar.
- Å være arena for store nasjonale hendelser som støttekonserten for Fosen-aksjonen
- Formidle samiske produksjoner for alle barn på LilleRiksen.

Denne modellen kan også tilpasses musikken til de nasjonale minoritetene. For at en slik satsing skal lykkes, må det utvikles en helhetlig strategi som sikrer at minoritetsmusikken ikke bare presenteres sporadisk, men blir en fast og integrert del av programmet. Dette forutsetter:

- **Langsiktig økonomisk støtte:** Økt driftstøtte for å ansette en produsent/koordinator som kan samordne og legge til rette for formidling og utvikling av minoritetsmusikk.
- **Produksjons- og utviklingsmidler:** Ekstern støtte til nye produksjoner, bestillingsverk og samarbeid mellom minoritetsmusikere og andre kulturaktører.
- **Etablering av faste arrangementer:** Inspirert av den samiske festkonserten kan Riksscenen utvikle årlige konserter knyttet til nasjonale minoriteters merkedager.
- **Talentutvikling og rekruttering:** Opprettelse av workshops, mentorordninger og samarbeidsprosjekter for unge utøvere for å sikre videreføring av tradisjonene.

- **Samarbeid med utdanningsinstitusjoner:** Riksscenen kan spille en nøkkelrolle i å koble akademia og utøvere, slik at minoritetsmusikk dokumenteres, undervises og praktiseres i større grad.

Riksscenen har allerede vist at målrettet satsing kan gi betydelige resultater. Skal nasjonale minoriteters musikk få en varig plass i norsk kulturliv, kreves det imidlertid en forpliktende strategi og stabile ressurser som sikrer kontinuitet, synlighet og rekruttering.

8. Oppsummering og veien videre for nasjonale minoriteters musikk og dans

Musikk og dans har alltid vært sentrale identitetsmarkører for nasjonale minoriteter i Norge. Likevel har disse tradisjonene gjennom historien blitt marginalisert, både som følge av fornorskingspolitikken og en kulturpolitikk som i stor grad har prioritert det som har blitt definert som «norsk» kulturarv. Mange av de musikalske tradisjonene til kvener/norskfinner, skogfinner, romani/tatere, rom og jøder står i dag i fare for å forsvinne fordi det mangler systematiske strukturer for bevaring, undervisning og formidling. Samtidig er det en økende interesse for revitalisering. Mange unge med minoritetsbakgrunn ønsker å utforske sine musikalske røtter, men møter utfordringer knyttet til mangel på læringsarenaer, tradisjonsbærere og støtteordninger.

Norsk kulturpolitikk har i liten grad inkludert minoritetsmusikk som en integrert del av den nasjonale kulturarven. Der norsk folkemusikk har fått økt anerkjennelse gjennom en nasjonal scene, forsker- og utdanningsinstitusjoner og store årlige festivaler, har musikken til de nasjonale minoritetene ofte manglet tilsvarende strukturer. Dette har bidratt til at viktige tradisjoner er i ferd med å forsvinne, ikke fordi de mangler relevans, men fordi det ikke finnes nok arenaer for å praktisere, videreføre og utvikle dem.

Å styrke nasjonale minoriteters musikk er avgjørende for å sikre en mer inkluderende og representativ kulturpolitikk. Musikk er mer enn en kunstform; den bærer med seg historie, fellesskap og identitet. Når en musikktradisjon dør ut, mister vi ikke bare et kulturelt uttrykk, men også en del av vår felles historie. Tidligere eksempler viser at tradisjoner som har vært marginalisert, kan få en sterkere posisjon gjennom målrettet innsats. Joiken, som i mange år

ble undertrykt, har i dag en naturlig plass i norsk kulturliv, mye takket være bevisst prioritering og strategiske tiltak. På samme måte trenger også minoritetsmusikken arenaer hvor den kan utvikles på egne premisser, slik at den ikke bare blir et historisk minne, men en levende del av det norske kulturlandskapet.

Fremtidens kulturpolitikk må anerkjenne nasjonale minoriteters musikk som en likeverdig del av Norges kulturarv. Tidligere erfaringer har vist at immateriell kulturarv ikke bevares av seg selv, men krever aktive tiltak. For å sikre en framtid for minoritetsmusikken må det etableres nasjonale og regionale ressursentre for innsamling, undervisning og formidling. Finansiering til forskning, dokumentasjon og støtteordninger for minoritetsmusikere må styrkes, og musikken må innlemmes i utdanningssystemet – fra kulturskoler til høyere utdanning. I tillegg må festivaler og møteplasser legges til rette for og videreutvikles, og det må legges til rette for økt synlighet i media og offentligheten. Forutsigbare støtteordninger for sommerkurs, helgesamlinger og lavterskelprosjekter vil også være avgjørende for å sikre rekruttering og kontinuitet.

Den norske nasjonsbyggingen har i stor grad ført til at minoritetenes musikktradisjoner har blitt oversett eller fortrent. Dette betyr ikke at det norske folkemusikkmiljøet står i motsetning til minoritetsmusikken – tvert imot har begge felt en felles interesse i å bevare levende kulturmiljøer. Det handler ikke om å sette tradisjoner opp mot hverandre, men om å gi plass til stemmer som historisk har blitt oversett.

For å sikre videreføring av immateriell kulturarv kreves det stabile strukturer og et offentlig ansvar. Å satse på nasjonale minoriteters musikk er ikke bare en investering i fortiden, men i fremtiden. De neste tiårene vil avgjøre om disse tradisjonene blir en integrert del av norsk kulturliv, eller om de gradvis forsvinner.

9. Referanser og informanter

Brimi, A., C., Flyum, M., Holmen, T. & Roggen, A. (2024) *Innspel til NOU 2024 på musikkfeltet*. Tilgjengelig på:

https://img4.custompublish.com/getfile.php/5365900.3034.jubalquqlpmwzw/Innspel%2BNOU_%2Btil%2Bnett.pdf?return=www.folkorg.no

Dawson, P. (2022) *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge*. Norges institusjon for menneskerettigheter. Tilgjengelig på:

<https://www.nhri.no/rapport/holdninger-til-samer-og-nasjonale-minoriteter-i-norge/?showall=true>

FN-sambandet (u.å.) *Urfolk og nasjonale minoriteter*. FN-sambandet. Tilgjengelig på:

<https://fn.no/tema/menneskerettigheter/urfolk-og-nasjonale-minoriteter>

Forsgren, A. og Minken, A. (2024) *Kvener*. Store norske leksikon. Tilgjengelig på:

<https://snl.no/kvener>

Habbestad, I. (2008) '150 år med grensesprengjande kunstnarar', *Ballade*, 28. august.

Tilgjengelig på:

<https://www.ballade.no/kunstmusikk/150-ar-med-grensesprengjande-kunstnarar/>

HL-senteret (2015) *Å bli dem kvit – om statens fornorskingspolitikk og uretten mot taterne/romanifolket*. HL-senteret. Tilgjengelig på:

https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2018/03/a_bli_dem_kvite_hl_senteretpdf_lavoppl.pdf

HL-senteret (2022) *Norske rom og det nazistiske folkemordet*. HL-senteret. Tilgjengelig på:

<https://www.hlsenteret.no/undervisning/kunnskapsbasen/Ulike%20folkemord/folkemord-und-er-nazismen/andre-grupper/norske-rom-og-det-nazistiske-folkemordet.html>

Jødedommen.no (u.å.) 'Jødisk musikk'. Tilgjengelig på:

<https://www.xn--jdedommen-l8a.no/jodisk-liturgisk-musikk/>

Kommunal- og regionaldepartementet (2001) *St.meld. nr. 15 (2000–2001): Nasjonale minoriteter i Norge – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet. Tilgjengelig på:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/9b737d2114904b379fd4436c9a9bd1af/nn-no/pdfa/stm200020010015000dddpdfa.pdf>

Kulturskolerådet (2025) *Rammeplan for kulturskolen: Kulturskole for alle*. Tilgjengelig på: https://www.kulturskoleradet.no/_extension/media/10434/orig/2025%20Rammeplan%20kulturskolen%20bokmal%20-%20publisert%201.1%20v.2.pdf

Kulturtanken (2022) *Den kulturelle skolesekken: Årsrapport 2022*. Tilgjengelig på: <https://media.wpd.digital/kulturtanken/uploads/2023/06/DKS-Arsrapport-2022.pdf>

Kulturtanken (2023) *Den kulturelle skolesekken: Årsrapport 2023*. Tilgjengelig på: <https://magasin.kulturtanken.no/artikler/dks-arsrapport-2023/>

Lane, P. (2011) 'The Birth of the Kven Language in Norway: Emancipation through state recognition', *International Journal of the Sociology of Language*, 2011(209), s. 57–74.

KUN (u.å.) *Kjenn oss: Tidslinje*. Tilgjengelig på: <https://kun.no/prosjekter/kjenn-oss/tidslinje>

Melby, T.S. (2005) *Finnskogens «Fugl Fønix»: Om rekonstruksjonen og revitaliseringen av polsdans på Finnskogen, 1961–2004*. Norsk Folkemusikklag, Oslo.

Minken, A. (2009) *Tatere i Norden før 1850*. Doktorgradsavhandling. Universitetet i Tromsø. Tilgjengelig på: <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/3399/thesis.pdf?sequence=1>

Minken, A. (2022) *Svanviken arbeidskoloni*. Store norske leksikon. Tilgjengelig på: https://snl.no/Svanviken_arbeidskoloni

Minken, A. (2024) 'Romani – folkegruppe', *Store norske leksikon*. Tilgjengelig på: https://snl.no/romani_-_folkegruppe

Norges offentlige utredninger (NOU) (1980) *Omstreiferne: deres situasjon og samfunnets hjelpetiltak for dem*. NOU 1980:42. Oslo: Statens trykningskontor. Tilgjengelig på: <https://www.nb.no/items/ce73685dbe80e1eac8eab1bae410c3bf?page=0>

Norges offentlige utredninger (NOU) (2015) *Assimilering og motstand: Norsk politikk overfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag*. NOU 2015:7. Oslo: Kulturdepartementet. Tilgjengelig på:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/4298afb537254b48a6d350dba871d4ce/no/pdfs/nou201520150007000dddpdfs.pdf>

Oslo byarkiv (u.å.) *Duri drom: Romanifolkets historie*. Redigert av Caroline Juterud, Cecilie Lintoft, Heidi Voss-Nilsen, Johanne Bergkvist, Kai-Samuel Vigardt og Unn Hovdhaugen.

Oslo: Oslo byarkiv. Tilgjengelig på:

<https://www.oslo.kommune.no/OBA/publikasjoner/duridrom.pdf>

Rodum, E. og Hegtun, H. (2012) 'Stoltenberg: - Vår dype beklagelse over at dette kunne skje på norsk jord', *Aftenposten*, 27. januar. Tilgjengelig på:

<https://www.aftenposten.no/norge/i/1nw1J/stoltenberg-vaar-dype-beklagelse-over-at-dette-kunne-skje-paa-norsk-jord>

Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) *Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen*. Oslo: Stortinget. Tilgjengelig på:

<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>

Skogfinneforeningen (u.å.) *Språk, reis deg! Om revitalisering av skogfinsk språk*.

Tilgjengelig på:

<https://www.skogfinneforeningen.no/146-sprak-reis-deg-om-revitalisering-av-skogfinsk-sprak>

Christensen, T. (2002) *Skogfinner og finnskoger: vandringerne vestover på 1500- og 1600-tallet – fra Finland til de svenske og norske finnskogene – og videre vestover til store deler av Sør-Norge*. Eget forlag.

<https://www.nb.no/items/c85b299835f6f4e54fca64eaedf28a23?page=0&searchText=skogfinner%20og%20finnskoger>

Sverre Halbakken (1997), «Så surr nå, kjæring!» Musikk- og dansetradisjoner i Sør-Østerdal og Våler. Blåmann Musikkforlag A/S. Tilgjengelig på:

<https://www.nb.no/items/43575ac6bd6ccbd5997b0f89ed085590?page=0&searchText=sverre%20halbakken>

Romano Kher (2016), rapport fra forprosjekt. Tilgjengelig på:

https://kirkensbymisjon.no/content/uploads/sites/109/2024/08/Tilbud_Romano-Kher_rapport-norske-rom.pdf

Brustad, Jan Alexander Svoboda/Lien, Lars/Rosvoll, Maria/Vogt, Carl Emil (2017). *Et uønsket folk. Utviklingen av en «sigøynerpolitikk» og utryddelsen av norske rom 1915–1956*, Oslo: Cappelen Damm. ISBN 9788202562601.

Dybing, Svein/Gammelsrud, Terje (1983). *Raya. Født med englevakt*, Oslo: Tiden Norsk Forlag. Tilgjengelig på:

https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007091101057?page=9

Eriksen, Knut Einar og Einar Niemi (1981): Den finske fare: sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940. Tilgjengelig på:

<https://www.nb.no/items/a66141cfc95e106d709d932c85f6d76e?page=0&searchText=Den%20finske%20fare:%20sikkerhetsproblemer>

Opsahl Erik (2003), Norsk Innvandringshistorie, bind 1, I kongenes tid, 900 – 1814, Tilgjengelig på:

<https://www.nb.no/items/cebe5417e6e735ea2695a1323355ec70?page=0&searchText=Norsk%20innvandringshistorie.%20I%20kongenes%20tid,%20900%E2%80%931814>

Utdanningsdirektoratet (u.å), Nasjonale minoriteter, romanifolket/tatere. Tilgjengelig på:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/nasjonale-minoriteter/romanifolktatere/>

Utdanningsdirektoratet (u.å), Nasjonale minoriteter, jøder. Tilgjengelig på:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/nasjonale-minoriteter/joder/>

Utdanningsdirektoratet (u.å), Nasjonale minoriteter, kvener/norskfinner. Tilgjengelig på:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/nasjonale-minoriteter/kvenernorskfinner/>

Utdanningsdirektoratet (u.å), Nasjonale minoriteter, rom. Tilgjengelig på:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/nasjonale-minoriteter/romer/>

Utdanningsdirektoratet (u.å), Nasjonale minoriteter, Hvordan fremme kunnskap om nasjonale minoriteter. Tilgjengelig på:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/nasjonale-minoriteter/hvordan-fremme-kunnskap-om-de-nasjonale-minoritetene/>

Intervjuer med:

Frank Jørstad, teatersjef på Kvääniteatteri

Astrid Serine Hoel, danser/skuespiller, Karhutanssi Dance Company/Kvääniteatteri

Anna Willhelmsen og Nils-Einar Ørnebakk, Kven Østland

Trygve Beddari, musiker

Solfrid Molland, musiker

Hilja Henninen, organisasjonssekretær, Skogfinneforeningen

Laila Bekkevold, leder seksjon for publikum og formidling på Glomdalsmuseet i Elverum

Leif Ingvar Ranøien, arkivar ved Hedmark musikkarkiv

Balder Hasvoll, Kirkens Bymisjon/Romano Kher

Fanny Lakatosova, Romano Kher

Nathasha Bielenberg, kunstnerisk leder, Yagori Gypsy Music Festival

Maria Rossvold, forfatter og rådgiver, HL-senteret

Nora Pettersen, musiker, leder, Milla-huset

Kai-Samuel Vigardt, slektsforsker

Johan Einar Bjerkem, dagleg leiar, Stiftinga Hilmar Alexandersen

Ulla-Stina Wiland, leder, Nordnorsk jazzsenter